JEDNI GRADE DRUGI RAZGRAĐUJU

MIR I RED U SVIJETU

JEDNI GRADE DRUGI RAZGRAĐUJU

RED I MIR U SVIJETU

DANAŠNJE VELIKE EVROPSKE

POLITIČKE LIČNOSTI

JERONIMSKA KNJIŽNICA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
KNJIGA PET STOTINA PEDESETA

IZDANO MEĐU REDOVITIM JERONIMSKIM ČLANSKIM IZDANJIMA ZA GODINU GOSPODNJU 1939

TISAK TISKARE NARODNE PROSVJETE U ZAGREBU

PAPA PIJO X

PAPA PIJO XI., svojim rodnim imenom Achile Ratti, rođen je u selu Desio kraj Milana 31. svibnja 1857. Školovanje je završio u Rimu na Gregorijanskom sveučilištu, gdje je postigao doktorat iz filozofije, bogoslovlja i crkvenog prava. Nakon što je kratko vrijeme bio profesor na bogosloviji u Milanu, preuzeo je dužnost bibliotekara na tamošnjoj glasovitoj knjižnici („Ambrosiana"), gdje je kao naučni radnik živio sve do godine 1912. Njegovo se naučno djelovanje kretalo oko izdavanja spomenika, što prikazuju domaću povijest (milanske biskupije, ambrozijanskih misala, umjetnosti i književnosti). U Rimu je godine 1912. postao pomoćnik kardinala Ehrle-a, upravitelja Vatikanske knjižnice, a godine 1914. i njezin prefekt (upravitelj). U godini 1918. poslan je od Pape Benedikta XV. u Poljsku kao diplomatski zastupnik kod vlade nove ujedinjene poljske republike. Godine 1919. postade nuncij ondje, a već 1920. polazi u Milano za nadbiskupa grada, gdje je proveo vrijeme od godine 1882. do 1912., dakle punih 30 godina.

Ali Providnost je drukčije odredila: već 6. veljače 1922. bude Achile Ratti izabran za nasljednika sv. Petra na stolici rimskih biskupa. Tako on kao Papa preuze u svoje ruke upravu čitave katoličke Crkve, kojoj je, Bogu hvala, evo i dandanas na čelu kao starac od 82 godine.

Pijo XI. je postao Papa u vrijeme, kad se već moglo dobro nazrijeti, da je prošli veliki svjetski rat značio u povijesti čovječanstva moralni (ćudoredni) nazadak na svim stranama. Odasvuda su dizale glavu smetnje i smutnje na vjerskom, gospodarskom, političkom, socijalnom i kulturnom polju. Razrovanost se i rastrovanost stala ukazivati na sve strane. Zato je Papa Pijo XI. u svojoj prvoj enciklici („Ubi arcano") kao proročkim duhom nadahnut dao čitavom svijetu najprije točnu diagnozu (ustanovljenje) bolesti, od koje boluje čovječanstvo, a onda ukazuje na sredstva, pomoću kojih će odstraniti rđave posljedice moralne i materijalne krize. U toj je prvoj svojoj enciklici Papa Pijo XI. zapravo razvio svoj program, koji je osim jedne jedine točke (saziv ekumenskog sabora) doista i proveo.

Ukratko ćemo njegovih dosadanjih 17 godina upravljanja Kristovom Crkvom označiti, ako navedemo, čemu je sve posvetio osobitu brigu.

Čisto crkveno shvaćanje u tijesnom oslonu na Kristovo evanđelje bila mu je prva briga. To dokazuju njegove enciklike, u kojima je za modernog čovjeka-kršćanina u svim važnim pitanjima suvremenoga života označen putokaz, da ga jasnijega i točnijega nitko ne može zaželjeti. U enciklici „Quas primas" od 11. prosinca 1925. Papa razvija pravi pojam o vlasti Božjoj, crkvenoj i državnoj; ustanovljuje svetkovinu Krista Kralja, da pretjeranostima zemaljskih kraljeva i kraljića ozbiljno stavi pred oči, otkuda vlast i komu će polagati račune svi, koji vladaju, bili okrunjeni ili ne bili. Ređaju se zatim enciklike, u kojima ustanovljuje blagdan naknade za uvrede, što ih Presvetomu Srcu Spasiteljevu ljudi nanose; poučava, kakav ima biti odgoj mladeži i tko ima na nj pravo; kakav ima biti kršćanski brak i kako se imaju vladati bračni drugovi, da odgovore velikom pozivu Božjem u tom stanju; kako se ima unaprediti socijalno stanje među ljudima, da među njima zavlada jedan snošljiviji i pravedniji, ljudi dostojniji život; kako se ima vladati i odgajati svećenstvo, da u pravom smislu bude so zemlje. Na osobiti je način svratio pažnju čitavog svijeta na potrebe misija u dalekim krajevima; na progone katolika u Meksiku, kršćana u Rusiji i Španiji; podigao je svoj glas protiv ubijanja i klanja, kad su drugi šutjeli iz političkih razloga i tako neizravnim načinom bili sukrivci na zlodjelima bezbožnoga komunizma, što ih je ovaj počinio po svijetu na sramotu svega kulturnoga čovječanstva.

Crkveni je život unaprijedio mnogim odredbama: tako prilikom jubilejske godine 1925., a jednako tako, kad je proglasio izvanrednom jubilejskom godinom 1933. kao godinu uspomene smrti našega Spasitelja. Što je učinio, kad se sav zauzeo za Katoličku Akciju, znadu oni, koji u svojim mjestima proživljavaju plodove rada na polju Katoličke Akcije. Crkva i kršćanstvo, kako ga uči katolicizam, nije samo stvar Sv. Oca Pape i biskupa sa svećenicima, nego sviju Kristovih vjernika. U vrijeme propadanja moralnih vrijednosti valja da se za njihovu obranu i sačuvanje zauzmu svi bez razlike, muško i žensko, u redovima Katoličke Akcije. Papa Pijo XI. zaziva kao moćne zagovornike svoga nastojanja na zemlji nebeske ugodnike, koje je on proglasio svetima i podigao na čast oltara. Pred svima sv. Tereziju od Maloga Isusa, kojoj je na osobiti način odan, zatim sv. Ivana Boska, sv. Petra Kanizija, sv. Ivana Vianeja, sv. Bernardicu Soubirous, kojoj se ukazala Bl. Gospa u Lurdu, i mnoge druge.

Papa Pijo XI. potiče na djelotvorno kršćanstvo znajući, da je danas karitativno kršćanstvo pravi i pozitivni faktor u obrani Kristova zaklada. Njegova organizovana pomoć za Njemačku i za Rusiju zadivila je i protivnike. Njegova briga za osnutak zavoda istočnih naroda pokazuje, da svim sredstvima gleda, kako bi izbio protivnicima najuspješnije oružje u borbi protiv Crkve. S toga se gledišta ima prosuditi i njegov veliki čin, kad je proveo izmirenje Italije s Crkvom, odstupio Rim i rimsku pokrajinu talijanskom kraljevstvu, a osnovao sadašnju t. zv. Vatikansku državu. Predstavnik Kristova kraljevstva na zemlji postao je tako uistinu samo duhovni suveren, koga materijalni interesi ne mogu sprečavati u vršenju njegove visoke dužnosti.

Baš poradi toga svog neovisnoga stanovišta mogla se u pitanjima, što zasijecaju u mješovito područje državne i crkvene nadležnosti (škole, odgoj omladine, organizacije, kršćanska dobrotvornost), Sv. Stolica zauzeti u pojedinim zemljama s toliko energije, otvorenosti i odlučnosti, kako se to kod svjetovnih vlada zapaža samo u pitanjima granica njihove države ili osobito važnih materijalnih interesa.

I u samoj Italiji, kad je trebalo, a osobito u Njemačkoj, Pijo XI. je snagom suverena *branio prava katolika protiv nezakonitih povreda od strane države*. S cijelim nizom država sklopio je konkordate (Litva, Bavarska, Poljska, Rumunjska, Pruska, Baden, Austrija). Sam je sve učinio, da dođe do konkordata i s Jugoslavijom, ali do njega nije došlo zbog poznatih teških smutnja, koje su izazvali protivnici konkordata i katoličke Crkve.

I na polju znanstvenom i umjetničkom dao je Pijo XI. poticaja reformom sveučilišta, osnutkom sjemeništa, podizanjem novih zavoda, fakulteta (za crkvenu povijest, za misijske znanosti, za arheologiju, za crkvenu glazbu i dr.). Ne smijemo zaboraviti ni velike brige, koju je Pijo XI. pokazao za istočne krajeve. Te je krajeve upoznao kao nuncij u Varšavi, pa je zato svim sredstvima uznastojao unapređiti *rad na sjedinjenju Crkvi*. Naglasio je naročito jednu misao: da sjedinjenje može uslijediti na temelju prihvaćenja one istine, što je zastupa katolička Crkva, a nikako na temelju pogađanja i cjenkanja s otpalim kršćanskim sljedbama.

Smijemo reći, da se u osobi Pape Pija XI. katolička Crkva na vidan način pomladila i ojačala. Promatrajući ga u svim teškim prilikama, u kojima se mora snalaziti sa svojim najbližim pomagačima (kardinali Gasparri i Pacelli), dolazi nam pred oči slika onih velikih Papa, što ih je povijest Kristove Crkve zlatnim slovima ubilježila u razvoju svome i čitava kulturnoga napretka. I kad se kasnije bude pisala povijest Crkve i svih nastojanja na kulturnom polju iz naših dana, povjesničar će morati posebnu pažnju posvetiti osobi današnjega Pape i priznati, da ga je Providnost svojoj Crkvi dala u vrijeme, kad ga je ona najviše trebala. On je nesamo velikom inteligencijom i umnom sposobnošću na visini svoga doba, nego dalekovidnim shvaćanjem, mudrim i obzirnim prosuđivanjem prilika uvijek oprezan i suvremen. Kad je potreba, zna biti energičan i neumoljiv, pa je živi primjer Kristova duha u naše vrijeme, kršćanske aktivnosti u naše dane i svijesti, koja neustrašivo na svim linijama razvija barjak mnogo prezirane Kristove nauke kao jedinoga izvora, otkuda može doći spas onome čovječanstvu, koje se u vijeku visokoga kulturnoga razvoja mjestimice vraća u stanje divljaštva, tame, živinskih postupaka i nekulture. Po Papi Piju XI. se obnavlja od časa do časa svijetli stup istine, vjere, nade i ljubavi, što ih je čovječanstvu u svoj ljepoti pokazao Krist Gospodin.

Napisao dr Andrija Živković

D E V A L E R A

IRSKA JE OTOK okružen odasvud morem. Tom je otoku istočne strane preko Irskog mora najbliži susjed Engleska, a sa zapadne strane nema susjeda, nego je tek preko golemog Atlantskog Oceana sjeverna Amerika. Taj irski otok zaprema 84.000 četvornih kilometara, dakle je dvostruko veći od Hrvatske i Slavonije.

Slična je sudbina, koju su u prošlosti kroz duga stoljeća morale proći i Irska i Hrvatska. Hrvatska je prestala biti samostalna g. 1102., kad se združila s Madžarskom te je ostala u toj državnoj vezi sve do g. 1918. Irska je prestala biti samostalna g. 1170., kad je združena s Engleskom te je pod Engleskom ostala sve do g. 1921., kad je dobila samostalnost ostavši samo još u savezu s njom. No kao što je hrvatski narod morao i radi svoje katoličke vjere mnogo pretrpjeti, osobito za stoljetnih borba protiv Turaka, pa je jedna petina Hrvata pod turskom silom i prešla na muslimansku vjeru, tako su u isto doba radi svoje katoličke vjere morali još i više pretrpjeti Irci, jer su ih Englezi silili, da prijeđu na protestantsku vjeru, ali Irci su se tom odupirali. Pod pritiskom je engleske sile ipak protestantizam prodro u Irsku, u kojoj i danas ima jedna četvrtina stanovnika protestantske vjere. No katolička je vjera baš radi tih stoljetnih muka, što ih je irski narod morao radi nje pretrpjeti, tako srasla s dušom Iraca, te je opstanak irskog naroda vezan uz nju, baš kao što je i opstanak hrvatskog naroda nerazdruživ od katoličke vjere.

Borba za narodnu slobodu i borba za katoličku vjeru glavna su obilježja povijesti irskog naroda. Otkad je Irska g. 1170. potpala pod engleskoga kralja, Englezi su malo pomalo krnjili irsku narodnu i državnu slobodu. No najgore

je došlo, kad je Engleska g. 1533. otpala od katoličke vjere, pa je tadanji engleski kralj otpadnik Henrik VIII. god. 1541. sebe proglasio i „glavom irske crkve” sileći Irce, da se odreknu Pape. Kad o tom Irci nisu htjeli ni da čuju, počeli su Englezi provoditi užasne progone po Irskoj. Najgori su ti progoni bili pod engleskim diktatorom Oliverom Cromwellom (Kromvelom) od g. 1640. do 1658., koji je dao poubijati trećinu irskog naroda, oduzeo od Iraca tri četvrtine zemlje i stao na njoj naseljivati engleske protestante. Kao što je svatko u ono doba dobio 5 funti (preko 1000 dinara u današnjoj vrijednosti) za nagradu, ako bi ubio vuka, tako je bila određena isto tolika nagrada i svakom onom, tko je u Irskoj ubio katoličkog svećenika. Još gore je Ircima postalo pod engleskim silnikom Vilimom Oranskim od godine 1689. do 1702., kad je katolicima u Irskoj uopće bilo zabranjeno kupovati zemlju, a na zemlji, koju su imali, smjeli su saditi samo krumpir, koji je manje hranjiv od žita, pa je tako Irska tjerana u glad. Irac katolik nije mogao postati državni činovnik, nije mogao ništa baštiniti, nije smio uzeti katolika za advokata, da ga brani na sudu, nije imao pravo glasa u izborima i nije smio svoju djecu slati u školu. Irac katolik nije smio imati boljega konja od protestanta, koji mu ga je mogao jednostavno oduzeti i dati mu svoga lošijega. Katolička služba Božja mogla se u Irskoj vršiti samo potajno u noći negdje u šumama ili zabitnim kućama. Irci katolici bili su kao kakvi robovi bez svakoga prava. Englezi su, šta više, uništili i irski jezik te Ircima nametnuli svoj engleski, kojim Irci i danas govore. Veliko je mnoštvo Iraca bilo protjerano iz vlastite domovine, te su otišli u Ameriku. Baš ti iseljeni Irci podigli su u Americi g. 1775. bunu protiv Engleza, te se g. 1783. Amerika oslobodila od engleske vlasti. Sad su Englezi i Irskoj dali g. 1782. neku slobodu i vlastiti irski sabor, ali u njem su mogli biti narodni zastupnici samo protestanti. No godine 1800. opet je ukinut irski sabor, te je Irska posve ujedinjena s Engleskom.

Već prije su se Irci bunili protiv Engleza, ali u svim su bunama stradali, pa je dolazilo sve gore od gorega. No g. 1801. digao se Irac Daniel O' Connell (Konel) i poveo borbu za katoličku slobodu irskog naroda. Sva je Irska pošla za tim svojim vođom, pa je on g. 1829. bio prvi katolik, koji je izabran za irskog narodnog zastupnika. Ali irske državne slobode nije mogao izvojevati. Nisu uspjeli ni kasniji vođe irskog naroda Parnell i Redmond. Uspio

je tek De Valera, koji je postao vođa irskog naroda krajem svjetskog rata i koji je proveo pravi rat protiv Engleske te je danas na čelu vlade slobodne irske republike.

Eamon de Valera rodio se 13. listopada 1882. Zanimljivo je, da se on nije rodio u Irskoj nego u Americi i to u gradu Njujorku. Otac mu nije bio Irac nego Španjolac, samo mati mu je Irkinja. De Valeri je očeva španjolska krv dala onu veliku buntovnu žestinu, koja se kod njega pokazuje. De Valera se do svoje 34. godine nije isticao u političkom životu. Bio je profesor matematike (računstva). Neki misle. da je on i na politiku primijenio načela matematike, pa da je zato tako tvrdokoran i nepopustljiv u svojim političkim zahtjevima. Kad on jedamput nešto smisli, rekne i odluči, onda kod tog ostaje, pa kud puklo da puklo. Oni, koji su vični, da politiku gledaju uvijenu u bezbroj ovoja lukavštine, i koji drže, da politika, kad se u njoj postavi istina licem u lice, ne može imati onolikog uspjeha, kao kad joj se u službu stavi lukava prevejanština, ne mogu dakako shvatiti ni odobriti političke tvrdokornosti, koju nepokolebljivo zastupa De Valera. Zato Englezi nisu i ne mogu razumjeti njegove politike. Tu se sukobio engleski politički realizam (obzir prema pravom stanju stvari) s irskim političkim idealizmom (zanos za svete težnje), koji je utjelovljen u De Valeri. Jaz, koji je između ta dva do krajnje oprečnosti dotjerana politička smjera pukao u najosudnijim časovima Irske, nastojali su svojom popustljivošću prebroditi Griffith i Collins, drugovi De Valerini u borbi za irsku slobodu, te njihov nasljednik Cosgrave (Kosgreiv). Postavili su most između irske i engleske politike. Omogućili su, da je i De Valera, iako nešto kasnije, nego što je sam htio, mogao doći, da preuzme kormilo irske državne politike.

De Valera se prvi put pojavio na političkom polju godine 1916. o Uskrsu, kad su Irci usred svjetskog rata podigli u svom glavnom gradu Dublinu revoluciju protiv Engleske. Ta uskrsna revolucija bila je doduše krvavo ugušena, ali njom je ipak bio započeo konačni obračun irskog naroda s Engleskom. Iz te je revolucije De Valera bio uzdignut za vođu irskog naroda, kojemu je bilo suđeno, da provede potpuno oslobođenje Irske.

Prije svjetskog rata tražila je Irska pod tadašnjim vođom Redonondom samo autonomiju (home rul, t. j. slobodnu domovinu), koju su Englezi obećavali, ali uvijek i odgađali. A ujedno su protestantske Irce, naseljene u sjevernom dijelu Irske, koji se zove Ulster, huškali protiv te irske

autonomije, jer da će u njoj katolici zavladati nad protestantima, a dosad su Englezi davali više prava protestantima nego katolicima. Tako su Englezi svojom lukavošću pocijepali Irce, pa su sjeverni protestantski Irci g. 1912., kad je engleskom parlamentu u Londonu bio predložen zakon o irskoj autonomiji, pod svojim vođom Carsonom (Kerzonom) organizirali sto tisuća ulsterskih dobrovoljaca, da oružjem ustanu protiv irske autonomije. Tim je irskim protestantima, koji su sebi u ulsterskom gradu Belfastu načinili i svoju vladu, slao oružje njemački car Vilim.

No ni irski katolici nisu mirovali. Godine 1905. osnovao je odvjetnik Artur Griffith novu stranku sin fein (biti slobodan), koja je g. 1913. stala organizirati i irske dobrovoljačke čete, koje su dobile oružje iz Amerike od tamošnjih Iraca.

Tako je Irska na početku svjetskog rata g. 1914. bila razdijeljena na dva dijela, a obadva su bila naoružana. Uto je u rujnu 1914. stvoren u Londonu zakon, kojim je Irska poslije svjetskog rata imala dobiti autonomiju. No na to Irci više nisu htjeli čekati, nego su na uskrsni ponedjeljak g. 1916. digli revoluciju, da se oslobode od Engleske, koja je imala tada mnogo nevolje u ratu s Njemačkom. Tu je revoluciju podiglo nekoliko stotina irskih dobrovoljaca, koji su narasli u toj revoluciji na nekoliko tisuća. Za te je revolucije dva glavna puta, kojima se dolazi iz Engleske u irski glavni grad Dublin, zaposjeo De Valera sa stotinjak revolucionaraca. Kad je za četiri dana engleska vojska topovima načinila toj nesretnoj revoluciji kraj, De Valera je bio posljednji, koji se predao. Englezi su vođe te revolucije osudili na smrt. Među osuđenicima je on bio sedamnaesti po redu, pa je spašen samo tim, što je, izakako su šesnaestorica bila strijeljana, daljnje izvođenje smrtnih osuda bilo obustavljeno. Mjesto na stratište dospio je De Valera u tamnicu, a s njim i Cosgrave, kasniji glavni protivnik De Valerine politike i dugogodišnji predsjednik irske vlade, sa još šestoricom, koji također izmakoše smrti.

One, koji su radi te uskrsne irske revolucije stradali, držao je irski narod za svoje narodne mučenike. A najviše se pročuo glas o De Valeri, koji se pokazao u revoluciji najnepopustljiviji i koji je malo prije, nego što je bio strijeljan, upravo čudom umakao engleskom tanetu. I dok je sad De Valera sjedio u engleskoj tamnici, glas se o njem raširio po svem irskom narodu.

Uto je na ratištu poginuo Willie Redmond, brat vođe irskog autonomističkog pokreta. Budući da je on bio narodni

zastupnik, trebalo je sad u naknadnim izborima mjesto njega izabrati novog. Irski je narod 7. lipnja 1917. izabrao De Valeru. Tim je Englezima bilo jasno pokazano, da irski narod sad mjesto autonomističke politike prihvaća revolucionarnu sinfeinističku politiku, koja ide za posvemašnjom irskom samostalnošću. Englezi su se prenerazili pa su već 18. lipnja De Valeru pomilovali i pustili iz tamnice. U irskom glavnom gradu Dublinu priređen je De Valeri veličanstven doček. Tako je on postao vođa irskog naroda te je malo zatim bio mjesto Griffitha, koji je osnovao sinfeinističku stranku, izabran i za predsjednika te stranke.

Dotada u Irskoj nije bilo opće vojne obveze. No Englezi su trebali sve više vojnika u ratu protiv Njemačke. Zato su u siječnju g. 1918. uveli opću vojnu dužnost i u Irskoj. Ali sinfeninistička stranka na čelu s De Valerom proglasila je: „Ne ćemo mi Irci izvlačiti Englesku iz zla, u kojem se našla. Što je Engleskoj gore, to je za Irsku bolje!" I Irci nisu htjeli ići u englesku vojsku, nego su se upisivali u irske revolucionarne dobrovoljačke čete, koje su sad već brojile 150.000 momaka. Kad je Engleska to vidjela, dala je vođe sinfeinovaca pohapsiti. Tako je De Valera opet dospio u tamnicu.

Čim je svršio svjetski rat, raspisala je Engleska opće izbore u prosincu g. 1918. U Irskoj su odnijeli izbornu pobjedu sinfeinovci dobivši sedam desetina mandata. Engleska se našla u velikom čudu. I dok se ona još nije znala snaći, što da učini, izabrani sinfeinovci konstituiraše mjesec dana kasnije samostalni irski parlamenat u Dublinu, izabraše utamničenog De Valeru predsjednikom slobodne Irske, postaviše sebi vladu i objaviše cijelom svijetu svoju nezavisnost.

Mjesto De Valere, kojega Englezi nisu htjeli pustiti iz tamnice, bio je na čelu te irske privremene revolucionarne vlade Griffith, a njegov glavni pomagač Collins (Kolins), koji je kao irski vojni ministar organizirao novu irsku vojsku. Ali svi su željeli, da se što prije vrati De Valera, da on provede obračun s Englezima, koji je Irska spremala. I pokušan je lukav način, da De Valera umakne iz tamnice, u kojoj je čamio u engleskom gradu Lincolnu (Linkolnu). Evo, kako je to bilo.

Kako je De Valera dobar katolik, dolazio mu je češće u tamnicu duhovnik. A i De Valera je redovno pohađao tamničku kapelu. Jednog jutra opazi u sakristiji gdje leži ključ tamničkog duhovnika. „To je zacijelo ključ od tamničke

kapije", pomisli De Valera, dohvati neku svijeću, određenu za misu, nakapa na dlan jedne svoje ruke voska i utisnu u taj vosak ključ. Tako je dobio vjeran otisak toga ključae Kako je to bilo baš pred Božić, čestitao je nekom svom u Irsku Božić dopisnicom, na kojoj je bio nacrtan s jedne strane vekih vratiju mali pijani debeljko, kako kuša turiti u ključanicu ključ, a s druge se strane isto tako neki čovjek u odijelu utamničenika muči s golemim ključem. Jedan veli: „Ne mogu unutra!" A drugi: „Ne mogu van!" A iznad svega je bilo napisano: Božić 1917. — Božić 1918. Čudno je, kako ta dopisnica nije upala u oči upravitelju tamnice, nego je dopustio, da bude odaslana, ne sluteći ništa zla.

Kada je Collinsu u Irskoj dopala u ruke ta dopisnica, odmah se onako dosjetljiv, kakav je bio, dovinuo značenju onoga ključa s De Valerine dopisnice i smjesta je smislio plan, kako da De Valeru oslobodi. Dao je načiniti prema nacrtanoj slici točan ključ i poslao ga u nekom kolaču De Valeri u Lincoln. Tek treći ključ tako poslan dospio je sretno De Valeri u ruke. Dogovoren je dan bijega za konac veljače 1919. Collins se sam latio da to provede.

Iako su Englezi u to vrijeme već lovili Collinsa, da i njega strpaju u zatvor, on nesamo da im je vješto izmicao, nego je s još nekim istaknutijim irskim prvacima prešao iz Irske u Englesku i došao do De Valerine tamnice.

Uveče zaustavi se auto s Collinsom i njegovim pratiocem iza tamnice na rubu polja, ograđenog bodljikavom žicom. Sretno prijeđoše preko te žice i dopriješe do ograde tamnice. Bakljom dadoše znak. Iz De Valerine tamničke sobe odgovori slabi znak svijetla, da je sve u redu. De Valera siđe brzo u tamničko dvorište. Na ogradi bila su dvoja vrata. Dok je De Valera otključavao unutarnja, Collins pokuša brže-bolje otpiračem otključati u isti čas vanjska. Ali kako je bio silno uzbuđen, jer je sve trebalo brzo svršiti, da ne bude sve iznenada otkriveno, u brzom se nervoznom otvaranju otkine otpirač i ostane u bravi. I tako je eto na domaku slobode sve imalo biti prošameno. Ali De Valera nije izgubio nazočnosti duha. Svojim ključem stane vrtiti po ključanici, i gle čudna slučaja, otpirač se zaokrene, brava se otključa, vrata se otvore. Autom pojuriše od Lincolna do Liverpoola, gdje se De Valera u luci sretno provukao kroz mrežu detektiva do velikog prekooceanskog parobroda, (pomogao mu je kod toga jedan mornar Irac, član irske revolucionarne organizacije), i tako je De Valera sretno dospio u Irsku.

Nije teško zamisliti, s kolikom je radošću primljena među sinfeinovcima vijest, da je De Valera na slobodi. A ta je vijest projurila u tili čas po svoj Irskoj i svuda digla duhove. De Valera se međutim nigdje nije pokazivao. Vješto se krio i iz svog tajnoga skrovišta vodio organizaciju revolucije. U travnju je preuzeo predsjedništvo Dail Eireanna (irskog sabora). A koncem svibnja opet je potajno prešao iz Irske u Liverpool, tu se neopažen od engleskih detektiva ukrcao na prekooceanski parobrod „Lapland", sakrio se u neku tajnu prostoriju i odvezao se u Ameriku.

U Americi je De Valera doživio veliko slavlje, kudagod bi došao. Američki Irci gledali su u njemu oslobodioca Irske. Slavili su ga, u triumfu ga dočekivali i davali obilne prinose, tako da je De Valera u kratko vrijeme sabrao do 5 milijuna dolara, koje je poslao svojim sinfeinovcima u Irsku. Samo tom ogromnom novčanom pripomoći mogla je irska revolucija biti uspješna provedena. No i službena Amerika nije tajila svojih simpatija prema De Valeri: rodni mu grad Njujork izabrao ga je svojim počasnim građaninom, te mu je načelnik Hylan na svečani način predao to odlikovanje. A kako je u to vrijeme već počela da pada zvijezda predsjednika Wilsona, saveznika Engleske, američke su se sklonosti odvraćajući se od evropskih pobjednika same po sebi priklanjale Irskoj, koju je Engleska htjela izuzeti iz izvojevanog prava na samoodređenje i slobodu.

De Valera je ostao u Americi od lipnja 1919. do prosinca 1920. Već u ljetu g. 1919. počeli su irski dobrovoljci pod vodstvom generala Collinsa rat protiv Engleza, koji su na njih poslali posebne čete, da nemilosrdno harače po Irskoj. Pred Božić 1920. vratio se potajno i De Valera iz Amerike u Irsku te je dalje sam ravnao tim borbama sakrivajući se tako, da ga Englezi nisu mogli naći ni uhvatiti. Napokon je Englezima dodijalo, te je predsjednik engleske vlade Lloyd George (Lojd Džordž) u svibnju 1921. započeo pregovore s De Valerom najprije pismeno kroz tri mjeseca, a onda je De Valera poslao Griffitha i Collinsa na usmene pregovore u London. Kad su nastale poteškoće u tim pregovorima, došao je u London i De Valera, da osobno pregovara, ali se s Loydom Georgeom nije mogao sporazumiti. Ostali su Griffith i Collins te su početkom prosinca 1921. protiv volje De Valere potpisali ugovor s Engleskom, po kojem Irska postaje Slobodna Irska Država, ali pod engleskim kraljem, i mora platiti milijune za zemlju, koja se oduzima engleskim veleposjednicima i daje irskim seljacima.

De Valera nije htio ni čuti za taj ugovor, nego je tražio potpunu samostalnost Irske. A Griffith i Collins su govorili: bolje je i takva samostalnost pod engleskim kraljem nego nikakva, jer su se Englezi prijetili, da će iznova poslati vojsku protiv Irske, ako ne bude prihvaćen taj ugovor. De Valera je kao predsjednik irskog sabora sazvao sabor, da on rekne svoju. Tu su se sad irski narodni zastupnici razdijelili na dvije strane: jedni su bili uz Griffitha i Collinsa, da se odobri ugovor s Engleskom, a drugi uz De Valeru, da se ne odobri, nego da se nastavi borba za potpunu slobodu. Kod glasovanja 7. siječnja 1922. ostao je De Valera u manjini: Griffith i Collins dobili 7 glasova više nego on.

Tako je ostvarena Slobodna Država Irska, ali na čelo joj nije došao najveći borac za irsku slobodu De Valera, nego njegovi pomagači Griffith i Collins, koji su preuzeli vladu nad Irskom. No De Valerini pristaše, koji su se prije borili protiv engleske vlade, sad su se pobunili protiv vlastite irske vlade. Nastao je građanski rat, u kojem su se Irci među sobom krvavo pobili. Usred tih borba umro je u kolovozu 1921. predsjednik vlade Griffith, a malo zatim su revolucionarci ubili i generala Collinsa. Sad je postao predsjednik vlade Cosgrave (Kosgreiv), koji je g. 1916. zajedno s De Valerom bio osuđen na smrt i zajedno s njim sjedio u engleskoj tamnici. On je sada kao predsjednik irske vlade De Valeru strpao u irsku tamnicu.

Videći De Valera, da je uzaludno i štetno to krvavo obračunavanje između samih Iraca, izdao je 1. lipnja 1923. proglas svojim pristašama, neka prestanu s oružanom borbom. Tako je napokon zavladao u Irskoj mir. Početkom g. 1924. pušten je De Valera iz tamnice. Odsad više nije za oružanu borbu htio ni čuti, nego je odlučio povesti oštru saborsku borbu. Radi toga su se sinfeinovci sad digli protiv njega, te je De Valera osnovao novu stranku Fianna Fail, s kojom je u izborima u veljači g. 1932. dobio većinu. Cosgrave je nakon 10 godina svog vladanja morao odstupiti s predsjedništva vlade, koju je sad preuzeo De Valera.

Sada je De Valera odmah iza svog nastupa na vladu otkazao Engleskoj sva plaćanja. Dapače je poručio engleskoj vladi, da će joj poslati proturačun, da ona plati Irskoj svu onu zemlju, koju su Englezi tijekom stoljeća oteli od irskog seljaka. Engleska je nato povela carinski rat protiv Irske. Nastala je velika gospodarska nevolja za prvo doba De Valerine vlade, ali De Valera nije klonuo. Zatim je De Valera ukinuo zakletvu engleskom kralju.

I protiv toga je engleska vlada prosvjedovala, ali De Valera je ostao kod svoga. Engleski je kralj dapače jednog De Valerina prijatelja imenovao guvernerom (zastupnikom kralja), a taj je onda radio onako, kako je De Valera htio.

Napokon je De Valera u svibnju 1937. uzakonio nov ustav irske države, po kojem je ona republika. Od 1938. ima Irska svog vlastitog predsjednika republike. Iako je De Valera svom dušom katolik (on ide svaki dan k sv. misi i k sv. pričesti), dao je, da za prvog predsjednika irske republike bude izabran protestant, ali koji je uza sve to Irac dušom i tijelom. To je De Valera učinio zato, da pokaže Ircima protestantima u Ulsteru, da on nije protiv protestanata. Ulster je naime još odijeljen od irske države te je pod Engleskom, a De Valera ide za tim, da i Ulster sjedini s Irskom, pa da sva bude ujedinjena. To je navedeno i u novom irskom ustavu. O tom je De Valera proljetos i pregovarao s Engleskom, ali zasad još bezuspješno. Ipak je De Valera postigao, da su Englezi hoćeš-nećeš priznali irsku republiku i sklopili s njom trgovački sporazum.

De Valera je svojoj domovini izvojevao i osigurao potpunu slobodu i samostalnost. Protiv njega se doduše njegovi protivnici pokušali organizirati i fašiste u Irskoj, ali on ih je suzbio. On je vođa svog irskog naroda, ali ne fašistički, nego kršćansko-demokratski. On je Irskoj dao najkatoličkiji ustav, što ga uopće ikoja država ima na svijetu. Taj ustav, stvoren g. 1937., počinje ovako:

„U ime Presvetog Trojstva, od kojega dolazi sva vlast i kojem će sve do konca služiti svi naši čini, sav narod i cijela država, narod irski — znajući u poniznosti sve dužnosti k našem Božanskom Gospodinu Isusu Kristu, koj je pomagao oceve naše u stoljećima progonâ i u svim njihovim junačkim borbama, kad su neumorno radili za obnovu pune nezavisnosti našega naroda, nastojeći ostvariti opće dobro i držeći se svih pravila opreznosti, ljubavi prema bližnjemu, da sačuvana ostane čast i sloboda svakog pojedinca, socijalni red, da bude uspostavljeno jedinstvo naše zemlje i da nastane sloga s ostalim narodima, — daje sebi ovaj ustav..."

Pod takvim ustavom postala je Irska uzor svakoj kršćanskoj državi. De Valera je nesamo osloboditelj Irske nego i njen preporoditelj, preporoditelj u duhu katoličke vjere, kojoj irski narod ima zahvaliti svoj opstanak u prošlosti i svu svoju sretnitju sadašnjost i još sretniju budućnost.

Napisao dr Josip Andrić

S A L A Z A R

NA NAJZAPADNIJEM dijelu Evrope nalazi se zemlja, u kojoj se danas provodi neobičan preporod i u temelju mijenja oblik društva i države. Ta se lijepa zemlja zove Portugal, a njezin veliki današnji preporoditelj dr Antonio de Oliveira Salazar.

Ime vođe portugalskog naroda Salazara kod nas je slabo poznato, a isto je tako on slabo bio poznat i u svojoj vlastitoj domovini do pred trinaestak godina. On je velik državnik; ali državnik bez reklame, bez bučnosti i bez neobuzdane prevratnosti, koja je toliko značajna za današnje vođe nekih naroda. On je državnik, koji u tišini neumorno radi te bez prolijevanja krvi provodi pravu revoluciju. U novinama se o njemu obično piše kao o portugalskom d i k t a t o r u, ali on nije diktator u običnom smislu riječi, jer se na vodstvo države nije popeo kao glava neke stranke, niti je iza pobjedonosne revolucije zauzeo vlast, odstranio zakone i zagospodario silom, kao što to diktatori obično rade. U njegovoj ga domovini često zovu „s v e t a c — d r ž a v n i k", jer je on uzorna kršćanskog života i jer čitavu obnovu svoga naroda, pa i njegovu gospodarsku i političku obnovu provodi po ćudorednim zakonima i vjerskim načelima. On sâm svoj preporodni rad nazivlje „d i k t a t u r o m d u h a i u m a".

Salazar je dosta mlad pristupio velikom preporodu svoga naroda. Rodio se 28. travnja 1889., pa godine 1939. navršava evo pedesetu godinu života. Sin je seljačkih roditelja. Otac mu je bio skroman poljodjelac u selu Vimieru (u pokrajini Beira), gdje je i on proveo najranije svoje djetinjstvo i primio osnovnu školsku izobrazbu. U jedanaestoj godini bio je poslan na daljnje nauke u sjemenište gradića Viseo, jer je od malih nogu bio bogobojazan i privržen crkvi, te se činilo, da će se u njemu razviti svećeničko zvanje. U sjemeništu je bio izvrstan đak te je godine 1908. s uspjehom svršio ispite. Čekajući vrijeme, dok se bude mogao zarediti, postao je iste godine nastavnik na srednjoj školi u Viseu, gdje je službovao do godine 1910. Tada — u svojoj dvadeset i prvoj godini — promijeni smjer svoga života i krene u grad Coimbru, da na tamošnjem sveučilištu uči pravne nauke. U Coimbri je svršio ispite i postigao doktorat, a doskora je na tamošnjem sveučilištu postao profesor političkog gospodarstva i novčarstva (ekonomije i financija). To se zbilo usred svjetskog rata, kad je imao dvadeset i sedam godina. Na sveučilištu u Coimbri ostao je Salazar, sve dok ga nisu državne i narodne potrebe iza revolucije od g. 1926. pozvale u glavni grad Lisabon — na ministarsku stolicu.

Ali taj poziv na ministarsku stolicu nije značio ugodnu čast i nagradu, nego težak i mučan teret. Bio je naime pozvan na to mjesto, da spasava svoju zemlju od gospodarskog i novčanog rasula. Okolo sebe nije našao ni najmanje ružičaste vidike — i valjda se nijedan ministar u portugalskoj povijesti nije namjerio na očajnije stanje u svom ministarstvu. Do takvog je stanja u zemlji dovela nesavjesna politika, koja se vodila zadnjih stotinjak godina u portugalskoj državi.

Portugalci su pred 800 godina stvorili svoju samostalnu državu*. Izdržali su vjekovne borbe sa Saracenima, Maurima i Španjolcima i proslavili se mnogim otkrićima i prvim kolonijalnim carstvom. No godine 1822. bio je prisiljen njihov vladar Ivan VI. da dade zemlji ustav, u kojemu je došao do izražaja slobodnjački duh glasovite francuske revolucije. Po tom ustavu Portugal je dobio vladavinu parlamentarne demokracije i od toga vremena zaredale su u njemu ljute političke borbe, koje su od te zemlje stvorile jednu od najnemirnijih evropskih država u prošlom stoljeću. To trajno političko natezanje i borba za vlast bila je od ve-

* Baš 1939. pripremaju veličanstvenu proslavu tog jubileja.

like štete za prosvjetni i gospodarski život naroda. Vođe i stranke i politički mudraci čupali su se „okolo korita", a široki su narodni slojevi patili i zaostajali u svakom pogledu.

K toj nevolji eto i druge: pojavila su se tajna udruženja, koja su htjela da dođu do upliva u državnom i javnom životu. Među njima na prvo mjesto dolaze „slobodni zidari" (masonerija), koji su svim silama nastojali, da oslabe utjecaj katoličke vjere na portugalski narod. I treba priznati, da su smišljenim radom vrlo mnogo uspjeli te u tom narodu, koji je slovio kao jedan od najvjernijih katoličkoj Crkvi, prigušiše vjerski duh i izopačiše načela, koja im je vjera sa sobom donijela. Svojim razornim djelovanjem osobito su uspjeli kod školovanih ljudi, pa je nakon 90 godina njihova upliva veći dio inteligencije bio samo po imenu katolički, dočim se njihov život posvema kosio s ćudoređem i uopće s Kristovim kršćanskim naučavanjem.

Iza više pokušaja prevratne su skupine godine 1910. uspjele podignuti revoluciju, potjerati zadnjeg portugalskog kralja Manuela i proglasiti — republiku.

Pod slobodoumnim ustavom, koji je stvoren u duhu francuske revolucije, bilo je u Portugalu zlo, no sada — u republici — bilo je i zlo i naopako. Tajna su se udruženja razmnožila, a k njima su se pridružili i prevratni socijalni pokreti (komunisti i anarhisti) i razne druge političke stranke. I eto ti na dnevnom redu novih revolucija i atentata. Od 21. kolovoza godine 1911. (kad je proglašen republikanski ustav), pa do 30. svibnja godine 1926. (kad je vojska preuzela vlast), izmijenile su se u Portugalu ništa manje nego 44 vlade i izvršeno je 20 revolucija.

Na svu sreću te su revolucije zahvaćale samo malen dio naroda te su ponajviše počimale i svršavale u glavnom gradu Lisabonu. Ali je svejedno narod i te kako osjećao taj nered na svojim leđima. Oni, koji su bili na upravi države, loše su gospodarili državnom imovinom. Trošili su i onda, kad narod nije mogao dati novaca. Zato su nastali silno veliki državni dugovi. Valjda ni u jednoj državi na svijetu nije toliko državnog duga otpadalo po glavi, koliko u Portugalu. Državni proračun nalazio se u trajnom manjku (deficitu). Narod je osiromašio, u gradovima nezaposlenost narasla te su se svaki čas javljali štrajkovi. Zbog neprestanih vanjskih zajmova glavni je dio industrije, novčarstva i saobraćaja došao u ruke stranaca (ponajviše Engleza). Nova se ništa nije stvaralo, a staro se rušilo, trošilo i zapuštalo. Opće je stanje u državi postalo nesnosno. Slaba

politika dovela je do očajnog gospodarskog i društvenog položaja — te se na svim stranama osjećala teška kriza.

I tada je nastupila portugalska vojska, da napravi red. Maršal Gomez de Costa podigao je ustanak dne 27. svibnja godine 1926. u gradiću Bragi, a sutradan bez otpora ušao u Lisabon, preuzeo vlast i proglasio „narodnu diktaturu". Tadašnji predsjednik republike Machado odrekao se časti, a parlamenat je bio raspušten. Novoj vojničkoj vladi stajao je na čelu maršal Costa, koji je ujedno vršio službu predsjednika republike. No za kratko vrijeme postao je predsjednikom republike obljubljeni i zaslužni general Carmona, koji je dosad dva puta plebiscitom izabran na taj položaj (25. kolovoza godine 1928. i opet u godini 1935.) i koji se na tom položaju nalazi još i danas.

Vojska je doista svojim nastupom učinila mir i red u državi. Prestale su revolucije, prestali štrajkovi, prestala politička natezanja... Ali to još nije bilo dovoljno. Trebalo je preurediti čitavi državni i društveni život, da se poboljša nesnosno stanje u zemlji. A za to je trebalo velike političke, gospodarske i socijalne okretnosti i znanja. No sama vojska toga nije imala. Pune je dvije godine vlada „narodne diktature" radila predano i savjesno, a ipak nije znala potpuno pomoći narodu niti ga izvući iz teškoća i nevolje. Najgora nevolja bilo je novčano pitanje, koje nisu nikako mogli ni znali poboljšati.

I tada su se obratili na Oliveira Salazara, profesora financijskih nauka na sveučilištu u Coimbri, i pozvali ga, da bude ministar financija u njihovoj pretežno vojničkoj vladi. Salazar je uvijek bio pripravan da pomogne svome narodu i da sve svoje sile stavi u njegovu službu, pa je ponuđeno ministarstvo i prihvatio, ali jedino pod tim uvjetom, da mu dadu neograničenu vlast u državnim financijama. Još pred nekoliko godina bio je Salazar isto tako imenovan ministrom financija, ali jer mu onda nisu dali neograničene ovlasti, koje je on tražio, odmah se povratio na sveučilište u Coimbru i tu kao profesor nastavio svoj naučni rad. On je vrlo dobro znao, da ne će moći poboljšati državne financije, ako kao i dotada svaki bude mogao s njima po miloj volji raspolagati. Znao je, da prije svega treba na tom polju napraviti reda, pa je tražio, da nijedan ministar ne smije bez njega odlučivati o financijama svoga ministarstva. Imao je u glavi gotov nacrt i htio je da ga slobodno provede. Vladi nije preostalo drugo, nego da mu preda sve tražene ovlasti — i tako je 27. travnja godine 1928.

Salazar kao novi ministar financija postao potpuni financijski diktator Portugala.

Salazar se odmah dao na teški posao. Svuda je stao provoditi štednju, ograničavati izdatke, a povećavati prihode. Stao je izvršavati temeljite financijske odluke bez obzira, hoće li se one kome sviđati ili ne. I dogodilo se pravo čudo: državni proračun (budžet) bio je već prve godine uravnotežen. Izdaci su bili pokriveni od primitaka. A to se u Portugalu nije dogodilo već čitavo stoljeće. U slijedećim godinama budžet je pokazivao osjetljiv višak (suficit). Salazar je dakle na financijskom polju uspio iznad svakog očekivanja te iz države, koja je po financijama valjda bila najzadnja u Evropi, stvorio državu financijske sigurnosti i napretka. Taj neobični uspjeh morao mu je — u današnje vrijeme opće krize i novčanog kuburenja — priznati čitav svijet, pa i njegovi načelni protivnici.

S financijskim preporodom Portugala započeo je u isto doba i preporod na drugim poljima. Oživljava trgovina, oživljavaju portugalske luke, podiže se proizvodnja, silne se svote ulažu u javne radove, grade se ceste i željeznice, podižu se škole, izgrađuje mornarica. Portugal proživljava veliku gospodarsku obnovu.

Ali nesamo to. Salazar svim silama nastoji da poboljša socijalno stanje u svojoj zemlji i brine se, da portugalski radnik može provoditi život dostojan čovjeka. Osobitu je pažnju posvetio smanjenju nezaposlenih, pa je i na tom području postigao zamjerne uspjehe.

Salazar se dakle ne brine samo oko financijskih i gospodarskih pitanja, koja zasijecaju u njegovu profesorsku struku, nego i za socijalne potrebe, a isto tako i za prosvjetna i za sva ostala pitanja, koja dolaze na vidjelo u životu jednoga naroda. On promišljeno provodi opću obnovu svoga naroda i svoje države.

Veliki uspjesi, koje je Salazar u kratko vrijeme svoga državničkog rada postigao, osigurali su mu povjerenje njegova naroda i inozemstva. A njegovi drugovi iz vlade „narodne diktature" odmah su uvidjeli njegove plemenite ciljeve i osjetili snagu njegove ličnosti, pa su ga pustili, neka ih vodi i neka slobodno provodi državne reforme. Oni sami i nisu imali nikakav određen nacrt rada, niti su u svom radu polazili s kakvog naučnog obrazloženja, nego je tek Salazar dao nove poglede za uređenje svoje zemlje, pa je tek po njemu vojnička revolucija iz godine 1926. dobila svoj preporodni smisao i dovela do stvaranja suvremene portugalske „Nove Države" (Estado Novo). Vojnička revolucija napravila je u državi mir. Salazar u toj revoluciji nije u početku učestvovao, no kad se kasnije prihvatio državničkog posla, učinio je on sam pravu „revoluciju u miru" bez prolijevanja krvi, putem svojih preporodnih nastojanja.

Kratko vrijeme, izakako je preuzeo ministarstvo financija, vidjelo se, da on vladi daje smjer rada i da je on stvarni njezin vođa. No tek ga je predsjednik republike 5. srpnja 1932. postavio na čelo vlade.

Salazar se odmah tada dao na izradbu novog državnog ustava, koji je godine 1933. pučkim glasovanjem (plebiscitom) bio prihvaćen od naroda. Tim ustavom postavljene su osnove novog portugalskog državnog uređenja. Po njemu zakonodavnu vlast ima Narodni sabor (parlamenat). Zastupnici za Narodni sabor biraju se općim pravom glasa, ali glasuju samo glave obitelji (bez obzira, da li je to muž ili žena). Svaki zakon, prije nego će biti iznesen pred Narodni sabor, mora da bude predan na proučavanje Korporativnoj komori. Korporativnu komoru sačinjavaju predstavnici prirodnih društvenih skupina i zvanja (poljodjelci, radnici, poslodavci itd.), a ona se dijeli u velik broj stručnih odjeljenja (zasad 25 na broju), koja temeljito ispituju zakonske prijedloge, popunjaju ih, ispravljaju i mijenjaju. Salazar nije odjednom prešao sa starog državnog poretka na novi, pa tako i Korporativnoj komori ostavlja zasad jedino savjetodavnu ulogu, no kasnije bi isključivo ona imala da bude zakonodavna vlast.

Izvršnu vlast u Portugalu ima predsjednik republike, kojemu uz bok stoji Državni savjet. Predsjednika republike bira glasovanjem sav narod na sedam godina (a ne parlamenat, kako je to na pr. u Francuskoj), a on imenuje predsjednika vlade bez obzira na povjerenje parlamenta. Zato je predsjednik vlade odgovoran samo njemu, a ne parlamentu. Predsjednik vlade ima poseban položaj i zapravo je u njegovim rukama izvršna vlast u državi, a on je onda dijeli s ostalim ministrima svoje vlade. Predviđeno je čak, da ministar predsjednik sa svojom vladom može izdavati t. zv. „dekrete-zakone", koje kasnije iznosi na odobrenje parlamentu. Kako parlamenat radi samo tri mjeseca na godinu, to vladi ostaje punih devet mjeseci za stvaranje dekreta-zakona.

Salazar uopće zazire od tako zvanog parlamentarizma, koji previše i naprazno naklapa, a vrlo malo i vrlo sporo radi. Dovoljan mu je „parlamenat" od ono nekolicine mini-

stara iz vlade. Zato on ne daje parlamentu upliva u upravi države, a ujedno prenosi i na vladu dio zakonodavne vlasti i nastoji što više ojačati izvršnu državnu vlast. On želi jaku i stalnu vladu, neovisnu od promjenljivosti parlamenta, ali vladu od ljudi, koji će sve vršiti po zakonima pravednosti i kršćanskog ćudoređa, a ne od ljudi, koji će samovoljno gospodariti silom i nasiljem. On želi jaku državnu upravu, koja će nastupati u ime najsvetijih narodnih interesa. On nije proti demokraciji, ali je proti demokratskim parlamentima, koji ne poznaju i ne zastupaju potrebe naroda i koji se naroda sjećaju samo u času izbora. Zato on traži način, kako bi doista narod učestvovao na svim područjima uprave, gospodarstva i politike državne, a ne samo kod glasovanja na izborima. Pa radi toga i uvodi tako zvano korporativno uređenje svoje države, u kojemu narod po svojim sastavnim društvenim skupinama u svakom času državnog života dolazi do riječi.

Točno se držeći smjernica društvene obnove, kako ih je postavio Sv. Otac Papa Pijo XI. u svojim pastirskim pismima, Salazar ujedno nastoji da korporativno uređenje države prilagodi duhu i životu svojeg naroda. Zato se njegovo korporativno uređenje države po svojim oblicima u mnogočemu razlikuje od drugih. Sv. Otac Papa nije do u sitnice iznio, kako bi se u dnevnom životu moralo urediti novo društvo, nego je postavio načelne osnovice, koje kršćanski državnici treba da poštuju, a koje u svakodnevnom životu mogu naći raznoliku primjenu.

Salazar u svom preporodnom radu zna, da nije najglavnije riješiti gospodarsko pitanje države, nego i da se u njoj živi po zdravim ćudorednim načelima. On se zato ne brine samo za materijalne (tvarne) potrebe, nego još više važnosti polaže na duhovnu stranu svoga naroda. I u najbogatijoj zemlji može vladati lopovluk, podmitljivost, pokvarenost i nepoštenje, pa zato treba ljude naučiti ćudorednom životu: jer se i u skromnijim prilikama može pošteno živjeti, ako se narod vlada po vječnim načelima.

Salazar uvelike poštuje slavnu prošlost svoje zemlje i nastoji, da sav narod bude svijestan nekadašnje svoje veličine i uloge u svijetu. Prošlost portugalskog naroda bila je duboko katolička, zato on i danas nastavlja taj katolički duh svoje zemlje i želi u svom narodu u novoj veličini uzdići taj katolički duh, koji su razni slobodoumni i internacionalni pokreti pokušali ugušiti. To se opaža u svim njegovim reformama, pa i u njegovim korporacijama.

Salazar postavlja dvije vrsti korporacija: moralne i ekonomske. Po tome su posebno organizirani radnici, posebno poslodavci, posebno slobodna i umjetnička zvanja. Selo je uzeto kao cjelina te se ne dijeli u posebne organizacije posjednika i u posebne poljoprivrednih radnika. U selu svi pripadaju t. zv. „pučkim domovima”, koji se brinu za uzajamnu pomoć, za obrazovanje, za higijenu, sport, pa i za zabavu svojih članova. Njima je u dužnosti i skrb za slučaj bolesti, nezaposlenosti, nesposobnosti i starosti. Uopće se uzimaju kao neka proširena obitelj. — Slično su udruženi i ribari, kojih u Portugalu ima velik broj, u posebnim „ribarskim domovima”. — Radnici uz svoja strukovna udruženja imaju i organizaciju „Veselje u radu” (osnovana godine 1935.), koja im pruža duhovnu izobrazbu i koja se brine za njihov tjelesni odgoj i za njihovu razonodu. — Važno je, da on uvodi i korporacije slobodnih i umjetničkih zvanja, jer time kao i čitavim svojim radom pokazuje, kako mu je stalo do obnove duhovnih vrijednosti u narodu.

Od temeljnih jedinica prelazi se prema širim, pa se tako dolazi do opće državne korporacije — koja u sebi okuplja predstavnike raznih zajednica ljudi s istom društvenom, prosvjetnom i gospodarskom djelatnošću u životu. Ta vrhovna Korporativna komora, koja zasad ima samo savjetodavnu ulogu, imala bi preuzeti na sebe i sav rad, koji danas obavlja Narodni sabor. Inače je u korporativnom uređenju države posvuda primijenjeno načelo supsidijarnosti: to znači, da svako više tijelo uzima na sebe samo onaj posao, koji ne može izvršiti niže tijelo na svom području. Što može da riješi radničko udruženje ili seljačka općina, rješavaju oni sami, i ne treba ići čak na ministarstvo. Ali ono, što oni ne mogu riješiti i što ima općenitiji značaj, rješavaju vlasti, koje imaju šire područje i veću mogućnost za to. A država ima samo da usklađuje nastojanja svih društvenih skupina, da ih potiče i rukovodi.

Salazar osobitu važnost polaže na obitelj, jer je ona prva društvena stanica i jer je ona najbolji čuvar vjere i svih narodnih vrijednosti. On zato obitelji daje i posebnu političku ulogu. Na selima i nema osamljenih pojedinaca izvan obitelji, pa obitelj igra glavnu ulogu u svim pitanjima dnevnog života. Zato u Portugalu općinska vijeća bira isključivo obitelj; a njihovi opet zastupnici biraju viša vijeća — sve do vrhovnih samouprava. Salazar je godine 1935. osnovao organizaciju „Obrana

obitelji", koja ima da širi načela kršćanske obitelji i u životu pripravlja sredstva i mjere za obranu te osnovne društvene stanice od svih rušilačkih nastojanja i za njezin napredak. On najviše od obitelji očekuje pomoći i u odgoju naroda za svoje preporodno nastojanje, a poznavajući veliku ulogu majke u obitelji i u odgoju — osnovao je godine 1936. udruženje „Majčin rad za narodni odgoj".

I omladini posvećuje Salazar veliku pažnju, jer zna, da je ona narodna budućnost i da će na njoj ostati sve, što Portugalci u sadašnjosti izgrade. Zato je godine 1937. počeo razvijati organizaciju „Portugalska omladina", koja se brine za tjelesni odgoj svojih članova, za odgajanje njihova značaja i njihove ljubavi prema domovini. U njihovim se redovima osobito pazi na red i stegu te na ispravno vršenje dužnosti — kao u vojsci. U redove „Portugalske omladine" obavezatno spadaju svi Portugalci bez razlike od sedme do četrnaeste godine. No tko hoće, može da dobrovoljno ostane u toj organizaciji sve do polaska u vojsku. Zato se cijela organizacija dijeli u četiri odjela: u prvi ide mladež od 7. do 10. godine, u drugi od 10. do 14., u treći od 14. do 17., a u četvrti od 17. godine pa dalje.

U nizu udruženja, koja bi imala služiti preporodnim nastojanjima Nove Države, najnovija je „Portugalska legija". Nju je Salazar sastavio od rodoljubnih dobrovoljaca za jačanje ćudoređa u narodu te za obranu od neprijatelja domovine i društvenog poretka. Organizacija je uređena na vojnički način, u nju mogu stupiti muškarci iza 18. godine, a stoji pri ruci vladi te građanskim i vojnim vlastima.

Najstarija organizacija, koju je Salazar u Novom Portugalu proveo, zove se „Narodno jedinstvo", a osnovana je 30. srpnja godine 1930. Salazar neprestano ističe narodno i državno jedinstvo, a u vezi s time i potrebu političkog i socijalnog jedinstva. Razne nekadašnje političke stranke značile su propast za državu, jer su u svojoj borbi za vlast izgubile svaki osjećaj odgovornosti. Zato su iza revolucije iz godine 1926. sve političke stranke bile ukinute. Salazar međutim nije osnivao nijednu novu političku stranku, nego baš organizaciju „Narodno jedinstvo", koja ima za cilj, da osigura u narodu ostvarenje programa „Nove Države" i koja predstavlja početak državne obnove. U „Narodnom jedinstvu" se okupljaju svi ljudi, koji su voljni pomoći vladu u njezinim nastojanjima za dobro naroda, bez obzira na prijašnju njihovu političku pripadnost. Na čelu „Narodnog jedinstva" nalazi se Salazar. Sposobnost

je Salazara, kao i svih velikih državnika, da je znao oko sebe okupiti ponajbolje stručnjake i organizatore u svojoj zemlji te ih upoznati s ispravnošću svojih nastojanja i oduševiti za rad oko sadašnjeg narodnog preporoda.

Salazar je veoma podigao u svojoj zemlji osjećaj narodnosti i domoljublja, koji je bio ozbiljno ugrožen od internacionalnih skupina — komunizma, anarhizma, revolucionarnog sindikalizma — i tajnih međunarodnih udruženja, koja su stajala iza političkih stranaka. Ujedno je u narodu podigao ponos na slavnu prošlost, koja im je donijela prvo veliko kolonijalno carstvo. U vezi s time Salazar je pobudio i veliko zanimanje za portugalske kolonije te ih je svojim „Kolonijalnim aktom" iz godine 1930. tijesno sjedinio s materom zemljom. Iza novovjekih otkrića smioni portugalski moreplovci gospodarili su većim dijelom zapadne i južne Afrike, doprli su u Ameriku i Aziju, u Indijski i u Tihi ocean. Sve do godine 1822. Brazilija u Južnoj Americi bila je portugalska kolonija, ali se te godine osamostalila u posebnu državu. S vremenom je Portugal izgubio mnoge kolonije, no svejedno danas ima izvan Evrope kolonijalnih posjeda, koji su po površini veći od evropske Engleske, Francuske, Španjolske, Italije i Njemačke zajedno. Portugalske kolonije naime imaju preko dva milijuna četvornih kilometara površine (a sam Portugal u Evropi nema niti 90 tisuća četvornih kilometara). No mnoge su od tih kolonija slabo napučene, tako da u svima njima ima ukupno oko 16 milijuna stanovnika (a u samom Portugalu s Azorima i Madeirom skoro polovicu toliko).

Salazar je posebno uredio ministarstvo kolonija, a isto tako pokazao je stalan put u portugalskoj vanjskoj politici, osobito izakako je godine 1936. preuzeo ministarstvo vanjskih poslova i ministarstvo rata.

Salazar je sve svoje uspjehe postigao ne putem kakvog pokreta, nego on sam — osobno. Novi Portugal je Salazarovo djelo. A zanimljivo je, da on nije nastupio ni s kakvim obećanjima, nije pogodovao nijednoj narodnoj strasti. Naprotiv — on je uvijek isticao načelo žrtve i nastojao, da odvikne Portugalce od svega suvišnoga i neprirodnoga. Žrtvovati se treba za obitelj i za narod i za vjeru i za državu, treba pregarati, treba sebi zatajiti nešto užitka, da mogu uživati drugi, da može imati koristi zajednica obiteljska i narodna, u kojoj se nalazimo. Treba istrijebiti iz naroda povađanje za tuđim uzorima u modernom, raskošnom i nerazboritom životu te se priviknuti na prirodan život,

kakav nam donose današnje mogućnosti, a u skladu s narodnom prošlošću, dobrim običajima i plemenitim narodnim nastojanjima.*

Salazar ništa ne radi zbog svoje koristi, a svojim primjerom prednjači svima u državi. O štednji on samo ne govori, nego doista on i provodi najveću štednju u svim svojim potrebama. Iz državnih dobara ne će niti pare da upotrijebi za sebe i ne traži za sebe nikakav raskoš ni naročitu udobnost. Još i danas stanuje u jednoj mirnoj četvrti Lisabona, u kući s cvjetnim vrtom (jer on vrlo voli cvijeće). I tu živi sam (nije oženjen), a najveći dio dana provodi u ministarstvu neumorno radeći. Nikad ga ne ćeš vidjeti na besmislenim paradama ni gozbama, jer prema njegovoj izjavi ministar ne smije gubiti vrijeme u suvišnostima, ako doista želi štogod korisna učiniti za svoj narod. Ako se državnik gubi u nepotrebnim tricama, sigurno će zanemariti ili površno obavljati svoju državničku dužnost.

Salazar izbjegava bučna slavlja i dočeke, pa zato najrađe putuje sam i nikomu ne javlja, kamo putuje. Dogodi se često, da kao običan putnik u vlaku prisustvuje raznim razgovorima o sebi i o svojoj politici, a da ga suputnici niti ne prepoznadu.

Salazar je u svem svom radu uvijek vjeran katoličkoj vjeri, te u životu svome strogo provodi njezina načela. Još dok je učio na sveučilištu, bio je jedan od utemeljitelja „Akademske središnjice kršćanske demokracije" (kasnije „Katoličke središnjice"), koja je imala braniti kršćanska načela od navala raznih slobodoumnih skupina. Uvijek je provodio svet život, a i sav preporod, koji on vrši u Portugalu duboko je prožet katoličkom naukom i smjernicama Sv. Oca Pape.

Portugalci sadašnji preporod svoje zemlje zovu revolucijom, ali to nije obična krvava revolucija, puna nasilja i nepravde. To je prije svega duhovna revolucija, koja je učinila pravi preokret u duhovnom shvaćanju Portugalaca i u njihovu društvenom i državnom poretku. A glavni pokretač te duhovne revolucije nije nikakva politička skupina, nego sam Oliveira Salazar. On iza reda i mira, koji je Portugalu dala rodoljubna vojska, izgrađuje u svim pravcima preporođenu portugalsku Novu Državu — Estado Novo.

Napisao Luka Perinić

---

* U tomu njegovu naučavanju mnogi nalaze utjecaj skolastičke filozofije sv. Tome Akvinskoga.

F R A N K O

VEĆ TREĆU godinu traje jedan od najkrvavijih građanskih ratova, koji su se ikada vodili, otkad povijest pamti. To je građanski rat u Španjolskoj. Tisuće ljudi daju živote za ideale slobodne narodne Španjolske. Ime generala Frank,* koji stoji na čelu narodne Španjolske nastojeći je osloboditi od komunističkog krvavog jarma, nalazimo na prvim stranama novina. A tko zapravo zna, kako se on zove pravim imenom i prezimenom? Dok se o životu Mussolinija i Hitlera dosta pisalo, tko zapravo znade, što to znači „C a u d i l l o"* i da je to naziv generala Franka? A ipak je Franko jedna od najznačajnijih ličnosti našega vremena. Doduše ostaje otvoreno pitanje, tko je pokrenuo događajima u Španjolskoj, ali to ne umanjuje značenje Frankove osobe. Naime i za Španjolsku vrijedi pravilo, da junaci povijesti nisu gomile, nego jaki pojedinci, koji se tim gomilama stavljaju na čelo. Franko je doduše mogao snažno zahvatiti u događaje samo radi posebnog sticaja španjolskih prilika, on se stavio na čelo nacionalnog (narodnog) mnoštva i postao tumač nejasnih, ali stvarnih težnja golemoga dijela španjolskoga naroda, koji ga danas zove C a u d i l l o.

---

* Španjolski se piše Franco, a čita se Franko.

** Španjolska riječ „Caudillo" (čitaj: „Kaudiljo") znači „vođa". Dakle isto, što Duce (za Mussolinija) i Führer (za Hitlera).

Tu riječ ispisuje španjolski narod po svim zidovima ili, što je još važnije, s njim na ustima srće u smrt.

General Franko je po rodu „Gallego" (Galicijanac), to jest iz španjolske pokrajine Galicije (to je posve druga zemlja, nego što je Galicija u današnjoj Poljskoj). Njegova porodica i s očeve i s majčine strane već mnoga stoljeća živi u gradu Ferrolu, gdje se nalazi najstarije ratno brodogradilište svijeta. U obiteljima Franko (po ocu) i Baamonde (po majci) od davnine su mnogi i mnogi bili okorjeli mornari, pa i svoj plemićki naslov duguju smionim pothvatima svojih pređa, koji su kroz stoljeća lutali po svim morima svijeta, i radi čega je većina Frankovih predaka našla grob u tajanstvenim dubinama oceana.

Francisko (Franjo) Paulino, Hermenegildo, Teodulo Franko rodio se u Ferrolu 3. prosinca 1892. Stariji od njega je brat Nikola, visoki pomorski časnik, a mlađe su mu sestre Pilar i Pacita te brat Ramon Franko, proslavljeni španjolski narodni junak zraka, čiji je podvig prvoga prekooceanskog leta Europa - Amerika dostojan premac pothvatu američkog avijatičara Lindberga, koji je zasjenio najmlađeg Franka jedino zahvaljujući američkoj reklami.

Tri brata Franko, koji su napravili sjajne karijere zahvaljujući jedino svojim sposobnostima, veoma su cijenila svoju majku donu Pilar Baamonde, pobožnu i skromnu ženu, koja je umrla u Madridu kod sina Franciska, upravo kad je krenula u Rim na hodočašće prilikom proslave jubileja Otkupljenja. Ona je djeci dala kršćanski odgoj. Srednju školu su pohađali u zavodu „Sagrado Corazon". Odatle je Francisko (1907.) prešao u Alcazar u Toledu, u onu istu školu, koja je postala simbol nacionalnog i kršćanskog junaštva nove Španjolske, da odatle g. 1910. izađe kao poručnik.

Kad je predsjednik španjolske vlade Jose Canalejos (Kanahejos) i Mendez, Frankov zemljak i pobornik španjolske okupacije Maroka, koji se, iako radikalski političar, nije stidio isticati, da je to zavjetna misao nekadanje španjolske velike kraljice Izabele Katoličke, osnovao maročke urođeničke čete („regulares) i kad je u tu svrhu tražio časnike dobrovoljce, dvadesetgodišnji se Franko javlja za tu tešku dužnost. Kanahejos pada od atentata kao žrtva anarhističke agitacije protiv „marokanske pustolovine". Zbilja se pothvat u Maroku pokazao kao krvav i skup posao i o tome se 20 godina govori kao o „marokanskoj tragediji". Maroko je 20 godina izlika za sve moguće neopravdane (a katkada i opravdane) napadaje na španjolski dvor i vojsku. Radi toga je godine 1909. došlo do ustanka u Katalonskoj, kada su anarhistički „petrolerosi" pokazali svoje junaštvo — paleći crkve.

Otpor protiv pothvata u Maroku, koji je Španjolskoj osigurao kontrolu zapadnog dijela Sredozemnog mora, možemo shvatiti samo, ako se sjetimo, da sve to dolazi onda, izakako je Španjolska u ratu s Amerikom g. 1898. izgubila svoje prekomorske posjede.

„To je bilo razdoblje krajnjeg očaja, te se stvorila jaka struja protiv svakog osvajanja izvan poluotoka... Španjolskom narodu je nedostajalo vjere u vlastitu snagu." (Altamira.) U tim danima vlada „generacija 98". Jedino veliki pristaša starog smjera španjolske politike Menendez y Pelayo djeluje na manji krug omladine, koja vjeruje u besmrtnu Španjolsku, da je još kadra svijet zadiviti svojim velikim djelima. Franko spada u taj krug i on mladenačkim zanosom 12 godina na negostoljubivom tlu Afrike prolazi tešku školu života.

S 20 godina je poručnik „regularesa" (urođeničkih četa u Maroku). S 23 godine je sudjelovao u ratu, u kojemu od 42 časnika samo njih 7 ostaje na životu. S 24 godine je skoro na smrt ranjen i dobiva veliko odlikovanje križ Marije Kristine i križ San Fernanda. Ujedno na temelju posebne odluke ministra vojske postaje zapovjednik u Oviedu u Španjolskoj. Radi njegova mladolikoga izgleda zvali su ga „mali komandant". Ali on je stalno želio natrag u Afriku. I kad je tamo godine 1920. španjolski narodni prvak iz marokanskih ratova Jose Millan Astray stvarao legiju stranaca („Tercio"), on traži Franka i postavlja ga zapovjednikom prve pukovnije „Tercia", udarne čete, koja je dala razmjerno deset puta više žrtava nego druge čete.

Kad je Franku bilo 30 godina, bio je zamjenik Velenzuelle, komandanta Legije. Kad je ovaj pao, Franko je vršeći posljednju želju svoga komandanta odvezao njegovo mrtvo tijelo u Zaragozzu, da ga sahrani u svetištu Majke Božje Pilarske, zaštitnice Španjolske, koju su crveni u kolovozu 1936. bombardirali, ali je bomba probila krov i pala na glavni oltar ne eksplodiravši.

Dok je Franko s mrtvim tijelom Velenzuellovim bio na putu u Zaragozzu, postavljalo se pitanje novog šefa Legije. Za Franka su govorili, da je premlad, da postane zapovjednik Tercia, Ali na posebnoj sjednici vlade donesena je odluka u korist Franka. Tako je on postao zapovjednik Legije u Maroku.

Dvije godine kasnije Franko najuže surađuje s diktatorom Primo de Riverom markizom de Estella, kojega će ime ostati usko povezano uz svršetak ratova u Maroku. Tada je izvršeno glasovito iskrcavanje u Alhucemasu, a to je djelo, koje će povijest zabilježiti kao jedan od najvećih pothvata kolonijalnih ratova. Tada Franko s 32 godine specijalnom odredbom postaje general i dobiva od francuske vlade križ viteza Legije časti. On je u to doba najmlađi general u Evropi, a vlada ga je morala promaknuti, jer je već posjedovao sva odlikovanja za vojničke zasluge. Primo de Rivera daje svečanu izjavu: „Nitko se u Maroku nije borio kao on s toliko ustrajnosti i s toliko uspjeha". Vrhovno vojničko vijeće u prijedlogu za promaknuće kaže: „On je šef obdaren izuzetnim svojstvima i neobično radin. On je sigurno nacionalna vrijednost. Domovina i vojska imaju interesa, da se na višim položajima iskoriste izvanredni darovi poručnika-pukovnika Franka."

Kad je godine 1924. prestao španjolski rat u Maroku, pokazao je general Franko velike sposobnosti organizatora. Kad je odlučeno, da se u Zaragozzi osnuje viša vojnička škola i kad je Franko imenovan osnivačem i prvim ravnateljem, on je u samih pet mjeseci izradio plan, izvršio sve potrebne gradnje, za što bi drugi trebali godine. Slavni francuski ministar Maginot, tvorac još slavnije „Maginotove linije", t. j. golemih francuskih utvrda na granici prema Njemačkoj, posjetio je godine 1930. školu u Zaragozzi i bez oklijevanja izjavio, da je to „prvo središte vojničke obuke u Evropi". Poslije te izjave Frankova je škola stekla svjetski glas. Tom prilikom je Maginot Franku uručio orden komandera Legije časti. Za mlade španjolske časnike, Frankove gojence, kazao je: „Vojska pod zapovjedništvom ovih časnika može otići, kamogod bude trebalo." Dobro je, da to zapamte oni, koji kod svakog Frankova uspjeha u sadašnjim borbama u Španjolskoj govore i pišu, kako Franko pobjeđuje tobože samo zato, što ima u vojsci najviše Marokanaca, Talijana i Nijemaca...

U travnju g. 1931. pala je monarhija u Španjolskoj, te je kralj Alfonzo XIII. morao otići. Španjolska je postala republika. Franko se ne bavi politikom i on svojim gojencima kaže: „Jedinstvena vojska vedra čela mora za dobro domovine žrtvovati sve ideologije." Frankov karakter nam pokazuje jedan zanimljiv događaj.

Kad je dva dana, iza kako je uvedena republika, madridski monarhistički dnevnik „A. B. C." donio vijest, da

će vlada postaviti generala Franka Visokim komesarom u Maroku, on šalje ispravak i kaže, da to odlikovanje ne bi mogao prihvatiti, „jer bi se to moglo tumačiti kao nagrada za prijašnju suradnju oko uspostave novog režima ili kao nagrada za slabost u vršenju dužnosti ili za mlaku lojalnost, što ju je samo dugovao onima, koji su do jučer u monarhističkom režimu bili utjelovljenje naroda".

Iako je dva dana kasnije boraveći na manevrima izjavio svoju lojalnost prema republici, iz novina je saznao, da je nova vlada ukinula njegovu školu, a njega stavila na raspoloženje. To je prvi Frankov dodir s „politikom". Na nj je ta nepravda ostavila duboke tragove. Osobito ga je mučilo sumnjičenje, koje dira u njegovu čast. Miguel Azanja, tada ministar vojni, kojemu su doušnici javljali, da se oko Franka vrzu različiti političari i da mu nude mandat, odnosno da ga snube za proturepublikanski „pronunciamento", odluči poslati Franka u progonstvo na otoke Baleare, „da ga prođe svaka napast..."

To je početak dvoboja dvojice prvoboraca dviju različitih struja. Franko tada još i nije slutio, da će za nekoliko godina na jednoj strani biti Miguel Azanja, predsjednik republike, a na drugoj Franko, glava nacionalističke Španjolske.

U listopadu g. 1934. došlo je poslije sjajne pobjede na izborima na vlast nekoliko ministara desnice (t. j. protivnici komunista i socijalista). Ljevica, t. j. komunisti i socijalisti odgovoriše generalnim štrajkom, proglasom neovisnosti u Kataloniji i ustankom u Asturiji. Vlada je bila u velikoj neprilici. Tadašnji ministar vojni, radikal Diego Hidalgo pozvao je u pomoć Franka.

„Franko je u ministarstvu vojnom!" ubrzo se glas raznio španjolskim glavnim gradom Madridom. Odmah su pristaše reda stali pokazivati više odvažnosti i svijesti.

Diego Hidalgo je kasnije istaknuo, da se samo Franku, koji nekoliko dana nije ostavljao ureda, ima zahvaliti, što je pobuna skršena. Franko je među ostalim dao uapsiti i Azanju.

U svibnju g. 1935. postao je Gil Robles, vođa španjolskih katolika, ministar vojni. On odmah sazivlje vijeće generala, koje je ustanovilo, da postoje samo ostaci ostataka španjolske vojske. Municije je bilo točno za 24 sata rata. Gil Robles je izrazio želju, da za šefa glavnog stožera dobije „generala, koji uživa najveći ugled". Razumije se, da je to bio Franko, koji je od vremena do vremena predsijedao i ratnom vijeću. General Mola, koji je od g.

1931. bio „na raspoloženju", imenovan je zapovjednikom u Maroku.

Koncem godine 1935. bili su masoni tako jaki, da je Alkala Zamora, tadanji predsjednik španjolske republike, otpustio vladu, koja je imala snažnu većinu, te je protuustavnim načinom doveo na vlast masona Portellu Vallaaresa s time, da provede izbore, koji su u veljač: g. 1936. omogućili vladu zlokobne „Frente popular" (Pučke fronta).

Mnogi se pitaju : Gdje je tada bio i što je radio general Franko ? Na to se može odgovoriti samo jedno. To su bili sporovi političara, koji su još vjerovali u mogućnost parlametarnih rješenja. Franko nije bio ni političar ni parlamentarac. On je za vrijeme izborne borbe bio samo vojnik.

Međutim kad je poslije izbora mnoštvo naroda izašlo na ulicu i ugrozilo poredak, Franko je pokušao utjecati na vladu tražeći, da se posegne za mjerom, koju su više puta upotrijebili i ljevičari, to jest, za opsadnim stanjem. Međutim nije uspio.

Masoni Martinez Barrio i general Pozas uvjerili su tadanjeg predsjednika vlade Valladaresa o potrebi, da odmah preda vlast Pučkoj fronti. Kad se Franko obratio na predsjednika republike Alkalu Zamoru, ovaj mu je izjavio:

„Generale, budite mirni, u Španjolskoj nema komunista."

Kad je predsjednik vlade postao Azanja, smatrao je, da je prva njegova dužnost, da Franka otpremi na Kanarske otoke, iako se Franko ustručavao ući u politički život. Tako je odbio sigurno mjesto nacionalnog kandidata na naknadnim izborima u Cuenci. Iza Franka Azanja je redom uklonio najsposobnije časnike. To je Franka prisililo, da mu piše dne 23. lipnja 1936., 4 tjedna prije ustanka, i da istakne:

„Oni, koji vam prikazuju vojsku kao neprijateljicu republike, iskrivljuju istinu..." Ali ujedno upozorava ministra, da je „osjećaj pravednosti" u vojsci „tako dubok, da bi svaka nepravda u tome pogledu mogla izazvati snažne efekte".

Prvi mjeseci vlade Pučke fronte, koja je zavladala iza veljačkih izbora g. 1936., bili su ispunjeni nasiljima, haračenjem i zločinima protiv Crkve i katolika uopće. Crveni (t. j. socijalisti i komunisti) i njihovi saveznici anarhisti digli su glave tako, da su dapače svrgli i dotadanjeg predsjednika republike Zamoru, jer nije bio dovoljno njihov, te su izabrali Azanju, koji je na tome mjestu i danas. Videći te zulume general je Franko došao do uvjerenja, da crveni spremaju revoluciju. Zato je stao pomišljati na mogućnost ustanka. No taj ustanak su uto već spremali vođa monarhista Calvo (Kalvo) Sotelo i general Sanjurjo, koji se kao izagnanik nalazio u Portugalu.

Dne 18. srpnja 1936. umorili su crveni na upravo divljački način monarhističkog vođu Kalva Sotelu. To je umorstvo bilo generalu Franku znak, da je došao njegov čas. Već 19. srpnja doletio je sa Kanarskih otoka potajno iznajmljenim dvomotornim engleskim zrakoplovom u Tetuan i preko radija objavio početak ustanka.

Nekoliko časaka prije toga pitao je Miguel Azanja tadanjega predsjednika vlade : „Što radi Franko ?"

„Njega dobro čuvaju u Teneriffi," odgovorio je Casares Quiroga i ne sluteći, da će za nekoliko časaka čuti preko radija Frankov glas, koji je rekao :

„Španjolska je na putu spasa. Možete biti ponosni, što ste Španjolci. Imajte slijepu vjeru u uspjeh. Nikada ne sumnjajte ! Domovina traži nepokolebivu energiju ! Naš pokret će zahvatiti čitavu Španjolsku ! Odsada ga nijedna sila ne može zaustaviti !"

Odmah iza toga iskrcao se general Franko sa svojim četama iz Maroka na tlu Španjolske i stao da je osvaja ispod vlasti crvenih nasilnika. Tom Frankovom oslobodilačkom pokretu pridružili su se i drugi zapovjednici španjolske vojske na kopnu. Razvio se građanski rat, koji je ubrzo zahvatio svu Španjolsku.

Građanski je rat već treću godinu nemilo pritisnuo Španjolsku. Ali cijelo to vrijeme se vidi jasno, kako crvena republikanska vlada, koja se sva predala tutorstvu boljševičke Moskve, gubi korak za korakom Španjolsku sve više ispod svoje vlasti. A general Franko, koji je uto sastanovio nacionalističku vladu i izabran za glavu španjolske nacionalističke države, napreduje i sve više istiskuje crvenu vlast Pučke fronte s tla svoje domovine. Republikanska crvena vlada morala je napustiti glavni grad Madrid te učiniti svojim sjedištem najprije Valenciju, a zatim uteći i u glavni grad autonomne Katalonije, u Barcelonu. Pojedini događaji iz tog bratoubilačkog španjolskog rata potresli su cijeli svijet (opsada Madrida, opsada Alkazara u Sevilji, koja je slična opsadi Sigeta iz hrvatske povijesti itd.), ali kolikogod su i nacionalisti pod vodstvom generala Franka morali proći vrlo kritične časove, kad se činilo, da ne će moći dalje, oni ipak nisu klonuli, general Franko ih je uvijek znao pobjedonosno povesti naprijed.

Iz svih se tih činjenica jasno razabire, koje su odlike generala Franka, i što ga je učinilo neprijepornim šefom nacionalne Španjolske. Nikada ne možemo dovoljno naglasiti to, da su događaji natjerali u laž sve glasine crvene štampe, da među nacionalistima nema sloge, a da je revolucija Pučke fronte jedinstvena. Desilo se upravo obratno. Toliko isticani Largo Caballero — španjolski Lenjin, koji je jedno vrijeme bio na čelu crvene republikanske vlade, a i njegov nasljednik Prieto pali su u zaborav, redovi Pučke fronte, nekada čvrsto povezani od diplomata Moskve i masonerije, rasklimani su, a Frankov ugled raste.

Nesamo narod i vojnici, nego ni najneobuzdaniji političari iz građanskih slojeva nisu došli na pomisao, da podupiru kakvog drugog kandidata za položaj vrhovnog zapovjednika i šefa države. U svim tim krugovima se znalo: Ako dođe do najgorega, ostaje nam još Franko, koji će točno doći na teški domjenak, koji mu nalaže povijest za spas domovine. Kako se u srcima stvaraju takvi predosjećaji ? To spada u tajne velikih pokreta.

Što Franka potiče i vodi na njegovu životnom putu ? Možda težnja za vlašću i slavom ? Ne. Poznato je, da se on već u ranoj mladosti popeo do vrtoglavih vrhunaca slave. Više stranaka mu je nudilo vodeće političke položaje. Svi — pa i marksisti — ističu Frankov trijezan, radin i povučen život. On je do krajnosti jednostavan i ne voli demagoških poteza. U tome je mnogo bliži svome susjedu Oliveiri Salazaru, nego li Hitleru ili Mussoliniju. Ni u najsmjelijim snovima nije mogao očekivati, da će jednoga dana biti posvemašnji gospodar Španjolske i čovjek, o kojemu govore svi krajevi svijeta i svi narodi.

Još manje ga tjera težnja za vlastitom korišću. On i danas prima samo svoju generalsku plaću s dodatkom na odlikovanja, a to je polovica od onoga, što Manuel Azanja, predsjednik crvene Španjolske republike, prima dnevno.

Franko je postavio svoju vlast u Novoj Državi (Estado Nuevo), kako je dao ime obnovljenoj nacionalističkoj Španjolskoj, na kršćanski, narodni, socijalni i autoritativni temelj. Starom geslu Španjolaca „Za Boga i domovinu" („Por Dios y la patria") treba danas nadodati i načelo socijalne pravednosti. Čini se, da će briga za provedbu socijalnih reforma navesti Franka i na to, da odgodi uspostavu monarhije, koja je u tome bila i previše konzervativna.

U crkvenom pogledu postoje mnoga svjedočanstva, koja kažu, da je Franko vjeri odan čovjek. Kažu, da s obzirom na Crkvu Franko slijedi trag velikih katoličkih mislilaca. Neki očekuju, da će u Španjolskoj iskrsnuti crkvenopolitička pitanja kao i u Italiji, gdje Crkva ima više puta i većih poteškoća. Ali treba znati, da se nacionalistički pokret u Španjolskoj od talijanskog fašizma razlikuje po karakteru i po odgoju svojih vođa. Franko je odgojen kao katolički vjernik, a Mussolini je od mladosti svoje bio socijalist. Razlika je i u tom, što je u prošlosti u Italiji država dugo bila u sukobu s papinstvom, a Španjolska je „najkatoličkija zemlja". I misaone zasade su drukčije kod Franka, a drukčije kod Mussolinija: nesporan je utjecaj Hegelove filozofije na fašizam, dok je Franko velikog katolika Menendenez y Pellaya proglasio službenim ideologom. Pa i postanak i razvoj jednog i drugog pokreta vrlo je različan. U Italiji je fašizam nastao mimo i čak u sukobu s katoličkim organizacijama, a u Španjolskoj su katolici u prvom redu i omogućili Frankov nacionalni ustanak.

Mnogi Franku zamjeraju, što se pobunio protiv „zakonite" vlade i što je ušao u rat ne vodeći računa o velikim žrtvama, koje takav građanski rat donosi. Ne kanimo ulaziti u pitanje „legalnosti" vlada, koje upravljaju Španjolskom, nego ćemo upozoriti na onu značajnu španjolsku pojavu, koju je španjolski učenjak Unamuno nazivao „ordonancismo", što znači strogo pokoravanje vojnika nalogu. Španjolski vojnik je poslušan. Ali vjernost borca svome šefu više nego dvorjanina svome gospodaru ne isključuju niz pronunciamentosa (pobuna). Poznata je priča o „zakletvi" velikaša iz „Fuerosa". Oni su se kralju zaklinjali ovako:

„Svaki od nas vrijedi koliko vi, a svi mi skupa vrijedimo više nego vi."

Kralj mora poštivati zakone, i oni će poštivati kralja, „a ako ne, onda ne!"

Unamuno dodaje: „To su riječi priče, ali imaju duboko značenje." U jednom pjesmotvoru slavnog starog španjolskog pjesnika Calderona (Kalderona) jedan junak kaže: „Kralju moramo dati život i imetak, ali čast — ona je baština duše i nju dugujemo samo Bogu."

Učenjak Unamuno prikazuje Španjolce, da oni drže vrednijim sačuvati Bogu i kralju makar i oštećenu državu, nego da ona ostane netaknuta u vlasti đavola i krivovjeraca, đavolskih učenika. Unamuno i sam nehotice ispovijeda, da je pravi Španjolac, kad govori: „Poslije francuske revolucije imali smo tako plodni unutarnji rad naših građanskih ratova". U ime toga je pozdravio nacionalistički ustanak

izjavivši svoje simpatije upravo za Franka i za narodnu vojsku, jer da od nje očekuje spas.

Uzmite sada u obzir ono, što Unamuno nazivlje „ordonancismo", sjetite se svih poniženja, koja je doživio Franko od republikanske vlade; sjetite se, s kakvim je osjećajem Franko mogao gledati na vladu bez kralja, vrhovnog šefa, mjesto kojega je došao Azanja, pa ćete razumjeti barem nešto od onoga, što se zbivalo u duši Španjolca Franka, prije nego se odlučio na „pronunciamento" (pobunu).

Iza toga uzmite u obzir, da je Franko ustao nesamo u obranu časti, nego i na obranu vjere, za koju on ne zazire od nikakvih žrtava. Njega na to potiče ono isto, što i španjolske biskupe, kad su ustanak nazvali teškim, ali junačkim i možda „jedinim mogućim" sredstvom, da se Španjolska izvuče iz ponora, u koji je bila zapala.

Ni Franka ni nacionalistički ustanak, a konačno ni njihove španjolske protivnike ne možemo shvatiti, ako ne uzmemo u obzir, da se tu radi o Španjolskoj i Španjolcima, koji su toliko različiti od nas.

Pa ipak su ti ljudi Evropejci. Španjolska je velik i važan dio Evrope i evropske kulture. Njezini veliki ljudi su ujedno i veliki Evropejci. Nema sumnje, da među takve spada i vođa španjolskog nacionalnog pokreta. On je takav nesamo radi toga, što je ustao na obranu zapadne kulture, koja je bila ugrožena na najkatoličkijem Zapadu, nego i radi toga, što je on odlučujući se na veliki i sudbonosni korak bio duboko svijestan, da radi za Evropu, a po tome i za čitavo čovječanstvo.

„Nacionalna se Španjolska", kaže on, „bori nesamo za svoje ciljeve i za svoj opstanak, nego i za ideale čovječanstva; nesamo za opstanak Španjolske kao naroda, nego i za spas čitave kršćanske kulture i civilizacije — onakve, kakva je ona u Evropi postojala tolika stoljeća." (U knjizi „Komu pobjeda?" — „A qui la victoire?", koja je izašla g. 1937.)

Te misli nisu samo prazne riječi. To svjedoče nebrojene tisuće onih, koji dadoše svjedočanstvo vlastite krvi i života. Kolikogod zazirali od „ideoloških ratova", ostaje istina, da su danas stotine tisuća ljudi spremni umrijeti za uzvišene ideale — za Boga i domovinu, ili kako Španjolac kaže: „Por Dios y la patria!"

Te svijesne žrtve su najuvjerljiviji dokaz, kako su prazne i lažne sve krilatice o „trulom Zapadu"!

Napisao Ivo Bogdan

M U S S O L I N I

OBIČNO SMO preslabi, da potpuno ispitamo uzročnu vezu u životu velikih predstavnika čovječanstva. I kraj najpomnjivijega raščlanjivanja duha vremena i svojstava pojedinih vođa preostaje uvijek nešto, što je za nas tajna. Ni najoštroumniji mislioci ne mogu često odgovoriti na pitanja: Zašto se to zbilo tako, a ne drugačije? Zašto je na ovo mjesto došao ovaj čovjek, a ne koji drugi?

Božji Promisao imade svoje putove, koji su za nas najvećim dijelom nedokučivi, a povijest ne otkriva svu dubinu svjetskih događaja.

Pojava Mussolinija imade također svojih neriješenih zagonetaka, koje se čine potpuno jasne samo onima, koji ne će ili ne mogu da dublje misle, nego su uvjereni, da su stvari došli do dna, ako su uočili prilike, koje se razvijaju uporedo s njezinim zbivanjem.

Zašto je upravo Mussolini došao na čelo talijanskog naroda u sadašnjem odlučnom vremenu?

Među njegovim vršnjacima imade ih zacijelo više tisuća, koji su u djetinjstvu pokazivali isto takve sposobnosti kao i osnivač talijanskoga fašizma, a neki su bili možda još i darovitiji i impulzivniji od njega, pa ipak nijedan od njih nije ni pokušao da postigne ono, što je postigao on.

Zar je do toga došlo slučajno?

Slabu bismo svjedodžbu izdali sebi, kad bismo naprečac odgovorili na to pitanje jesno, jer pozivanje na slučaj nije redovito ništa drugo, nego priznavanje neprilike i neznanja u tumačenju života ljudi i ljudskoga roda.

Ne preostaje nam drugo, nego da se i kod Mussolinijeva života zasada zadovoljimo tek ustanovljivanjem činjenica, koje su u većoj ili manjoj uzročnoj vezi, a dublji smisao Mussolinijeve ličnosti, koja je ujedinila u sebi osobine i težnje vrlo različitih evropskih političkih i kulturnih struja, moramo prepustiti budućim istraživačima povijesti.

Mussolini, koji je svoje krsno ime dobio, jer je njegov otac htio odati čast vođi meksikanske revolucije i pobjeditelju Habzburgovca Maksimilijana Benitu Huarezu (Juarezu), rodio se u nedjelju 29. VII. 1883. u zaselku, koji se zove Dovia, a pripada mjestu Varano di Kosta u okolici Predapija i u blizini grada Forlija. Pokrajina se zove Romanja.

Obitelj je Benita Mussolinija pripadala onomu proletarskomu sloju, koji redovito u prvom ili drugom pokoljenju propada radi neimaštine. U kući se rijetko jelo meso. Kruh, palenta i mlijeko pripadali su već među bolje obroke. Inače je redovita hrana bila juha i salata začinjena sa nekoliko kapi ulja. Baka je obilazila po poljima i sakupljala divlju loćiku, koja nije nikada utišavala gladi kod maloga Benita, njegova brata Arnalda i njegove sestre Hedvige.

Benitov otac Alesandro bio je kovač, koji se mnogo bavio politikom. Odgojen u borbi protiv papinske države i ne našavši potpunog ispunjenja svojih težnja u programu Garibaldija, Kavura, Macinija, „Mlade Italije" i karbonara pridružio se on revolucionarnoj Internacionali propovijedajući načela marksističke i anarhističke revolucije. Nije išao ni na Božić u crkvu. Agitirajući za nasilnu promjenu socijalnoga poretka došao je nekoliko puta i u zatvor. No to mu je samo podiglo ugled kod onih zemljaka, koji su bili razdraženi nepravdama velikih posjednika i trgovaca gulikoža pa su u težnji za pravednijim uređenjem društva često prelazili granicu dopuštene obrane.

Ovakav propagandista, kakav je bio kovač Alesandro Mussolini, nije ni mogao ni htio dati svojemu sinu Benitu potpuno kršćanski odgoj. Učio ga je osveti i tučnjavi. Kada je jednom mališan došao k njemu zaplakan i potužio mu se, da ga je izlupao jedan stariji drug, rekao mu je otac:

„Kako? Ti si se dao izlemati? Od većega dječaka? I dopustio si, da ti umakne? Nauči se radije muževno braniti, nego da cmizdriš kao curica!"

Benito je prestao plakati. Povukao se u zakutak, gdje je čitav dan oštrio kamen. Na večer je pošao na ulicu i dočekao svojega protivnika, koji je već bio i zaboravio, što se dogodilo. Iznenada je Benito navalio na nj vičući:

„Evo ti uspomene za to, što si me udario!"

I nije ga prestao udarati piljkom po glavi sve dotle, dok ga nije vidio krvlju oblivena.

Margerita Serfatti, koja je napisala Mussolinijev životopis, pripovijeda:

„Kada Mussolini govori o tom doživljaju, osjeća još i danas potajnu mržnju na svojega uvreditelja i zadovoljstvo osvete, i tada se opaža oko njegovih usta uznosita, ohola, opasna crta."

Očevim odgojem mogla je darovitost maloga Benita biti skrenuta i na takav put, koji bi se možda u momačkoj dobi svršavao najposlije u tamnici. No na dječaka je utjecala također njegova majka Roza, koja je imala veću obrazovanost od svojega muža, jer je bila seoska učiteljica.

Njoj nije bilo drago, što je njezin prvenac bio vođa uličnjaka, kradljivac poljskih plodova i tiranin, koji je tražio, da mu se pokoravaju ne samo njegov debeljuškasti brat Arnaldo i sestra Hedviga, nego i sva seoska djeca, pa i sama njegova majka. Mudrim postupanjem nastojala je ona da dadne golemoj Benitovoj energiji kršćanske smjernice, osnovane na ljubavi bližnjega i pravednosti. U četvrtoj ili petoj godini, još prije no što je Benito pošao k njoj u pučku školu, dala mu je u ruke Bibliju, iz koje je on brzo naučio čitati. Redovito pohađanje crkve bit će da je ipak na nj djelovalo više, nego što bi se dalo zaključiti iz riječi njegove kratke autobiografije, u kojoj čitamo i ovaj odsjek:

„U društvu svoje vjeri privržene majke i bake sudjelovao sam i ja u religioznim vježbama; ali nikada nijesam mogao izdržati dugo u crkvi, osobito kada su tamo bile velike svečanosti. Crvenkasto svijetlo upaljenih voštanih svijeća, prodirni miris tamjana, boje svećeničkih odijela, zvuk orgulja i monotono pjevanje vjernika: sve me je to duboko uznemirivalo."

Svu dubinu vjere nije Benito shvatio ni poslije, kada je pošao u srednju školu.

Njegov otac, koji je postao načelnik svoje općine, bavio se mišlju, da i Benito bude kovač kao i on. Dovodio ga je kovačkomu mijehu i nakovnju i davao mu u ruke čekić, da pokuša skovati čavao, klin ili što drugo. Mali je pokazivao veliku spretnost. Ali često se zagledao u daljinu

podavši se zamišljenosti. Pljuska, koju je dobio od oca, vratila ga je k njegovu poslu.

Mati je nagovorila oca, neka poslije pučke škole pošalje Benita u Faencu k salezijancima, da tamo uči srednju školu. U Faenci u „Kolegiju sv. Franje Saleškoga" sinovi velikoga odgojitelja mladeži Don Boska s ljubavlju su odgajali sve svoje gojence, pa i Benita Mussolinija. Benito je izvrsno učio, ali je s disciplinom bio uvijek u zavadi. Margerita Serfatti priznaje:

„On nije htio nikada trpjeti, da itko bude valjaniji od njega ili da bi ga u ičem natkriljivao. Mogao je mjesece i mjesece biti potpuno miran, a onda bi tmurno godišnje doba uznemirilo njegove životne sokove, i tamni bi premoćni nagoni preoteli u njemu mah. Tada bi se radi jedne riječi, radi jednoga pogleda, često uopće ni radi čega dao zavesti dotle, te bi svoje drugove lupao pesnicama i terorizirao. A poslije bi dao, da ga oni mole još i za oproštenje."

To se zna, salezijanski su poglavari morali upotrijebiti i blaga i oštra sredstva, da maloga neobuzdanca ukrote. Dva put su ga bili i izagnali iz zavoda, ali su ga ipak na molbe njegove majke Roze primili natrag.

Svršivši kod salezijanaca nižu srednju školu prešao je Benito u Forlimpopoli, gdje je polazio učiteljsku pripravničku školu. Bilo mu je 18 godina, kada se povratio s učiteljskom diplomom u svoje rođeno mjesto Doviu.

U trgovištu Predappio bilo je otvoreno mjesto općinskoga tajnika. Benito je krasnim rukopisom napisao 27. kolovoza 1901. molbu, i predao je „presvijetlom g. načelniku" potpisavši se kao „najodaniji i najzahvalniji sluga Mussolini Benito". Želio je, da to mjesto bude prva stepenica u njegovu političkom radu. Ali načelnik i općinsko vijeće u Predappiu nijesu htjeli da imadu u blizini nekoga, koji bi stekao veći ugled od njih, zato ga odbiše. Uvrijeđen pošao je Benitov otac k njima te ih je izgrdio i dobacio im između ostaloga i ovo:

„Vi ćete se još i stiditi, što nijeste htjeli mojega sina za općinskoga tajnika, kao što će se morati jednom da stidi radi istog razloga i zavičaj Frančeska Krispija."

Benito je napisao brzo drugu molbu, koja je bila povoljno riješena. Dobio je učiteljsko mjesto u pokrajini Emiliji u mjestu Gvaltieriju na rijeci Po-u ili Padu.

Nije se ograničavao samo na vršenje učiteljskih dužnosti. Bacio se svom strašću u bujicu stranačke politike. Nije bio zadovoljan nešto umjerenijim držanjem tako zvanih reformnih socijalista, koji su u pokrajini Emiliji bili silno jaki. Njegovo je pravilo glasilo: Ne reforma, nego revolucija! U tom je smislu agitirao i pisao članke. Pored Marksa čitao je Babefa, Prudona i druge komunističke pisce. Strastveno je svirao gusle i plesao. Kao govornik opajao je masu, ali nije volio nazdravičarstva ni alkoholiziranih gozba. Išao je u svemu za akcijom, za činom.

Izdržao je kao učitelj tek jednu školsku godinu, a tada je u njegovoj duši prevladala težnja za daljim učenjem. U borbi s protivnicima opazio je, da mu mnogo toga nedostaje. Htio je da iskusi nauku do dna. Ali ne onu nauku, kakvom se bave filozofi, koji istražuju zakone svjetskoga zbivanja i ostaju mirni u svojoj sobi. Nego onu nauku, koja čovjeku daje osposobljenje, da bude, kako kaže sam Mussolini, „umjetnik nad umjetnicima", t. j. političar.

Švicarska je privlačila devetnaestgodišnjeg mladića kao obećana zemlja. Tamo su boravili najradikalniji pristaše socijalističkoga pokreta. Tamo je i on mislio ugasiti neutaživu žeđu duše za političkim znanjem i iskustvom.

Bila je srijeda dne 9. srpnja g. 1902., kada je Mussolini ostavio krčmarici, kod koje se hranio, svoj ogrtač kao zalog za preostatak duga, a onda krenuo na sjever prema Alpama.

U Švicarskoj je živio u najvećoj oskudici.

Prolazio je različitim mjestima kao zidar, gostioničarski sluga, raznositelj vina, novinar i sveučilištarac. Spavao je katkada u parkovima i pod gradskim mostovima. Katkada ga je u očaju mučila misao na samoubojstvo.

Kada bi bio izmučen gladom, morao je i prosjačiti. Jedne je večeri u mahnitim mislima lutao lozanskim predgrađem. Naokolo su se dizale lijepo uređene vile, iz kojih je dopirao miris kruha i drugih jela. Pred jednom vilom u rasvjeti velike svjetiljke večerala je imućna obitelj. Miris je jela bio previše zavodljiv. I ne znajući kako stvorio se Mussolini najednom pred obitelju. Otac, majka i djeca protrnuše, kad im je nepoznati mrki muškarac muklim glasom rekao: „Imate li kruha? Dajte mi komad!"

Dadoše mu šutke, bez saučešća kao kakvomu provalniku.

Oskudica je pratila Mussolinija i onda, kada je postao švicarskim sveučilištarcem. Živio je većinom u društvu ruskih revolucionaraca. S Anđelikom je Balabanovom prevodio na talijanski Marksa i Engelsa.

Pored Marksa zavolio je naročito spise Nijemca Ničea i Francuza Sorela. Od Ničea je za cijelu svoju budućnost prihvatio nauku o „volji za vlast" i o „opasnom življenju".

Premda je Mussolini uskliknuo u jednom pismu, koje je možda bilo poznato švicarskim vlastima: „O sveta idejo anarhije misli i čina!" — ipak nije nikada bio anarhista. Ali radi svoje neodmjerenosti bio je uvršten u imenik opasnih revolucionaraca. Upoznavši se sa švicarskim zatvorima bio je najposlije izagnan iz gostoljubive Švicarske.

Godine 1904. i 1905. služio je u vojsci kod bersaljera. Bio je prije odslužena roka pušten u građanski stalež, jer mu je umrla majka, i on se morao starati za bolesna oca.

Od kuće je pisao ženevskomu zastupniku doktoru Visu (Wysz-u) pismo, u kojem se nalazio i ovaj protest:

„U dobi od devetnaest godina došao sam u Švicarsku. U Lozanu sam napornim radom pošteno zasluživao svoj kruh. Pošto sam pohodio u Italiji svoju majku, nastanio sam se sa svojim prijateljem Donatinijem, političkim bjeguncem, u Annemasse-u. Namjeravali smo osnovati internacionalni časopis za socijalističku kulturu. Ja sam u tim posljednjim godinama mnogo pisao i govorio... Pozivam svakoga policajca, neka mi bilo u kojem mojem članku pokaže ma i jedan redak, radi kojega bi me čovjek smio ubrajati među anarhiste. Kroz pedeset dana, što sam ih proživio u Ženevi, proveo sam velik dio vremena u sveučilišnoj knjižnici. Što je policija o meni unijela u spise, sve je izmišljeno. Izagnan sam iz Švicarske kao bijesno pseto, za koje se boje, da bi svojim bjesnilom moglo zaraziti i druge."

Opajajući se kod kuće u Dovii spisima Makiavelija, Ničea, Šopenhauera i Štirnera vodio je Benito očevu gostionicu i pravio propagandu za talijansku socijalnodemokratsku stranku. Otac se bavio mišlju, da Benita bogato oženi, ali sin nije dugo izdržao kod kuće, jer je g. 1907. ponovno primio učiteljsko mjesto, i to u Tolmecu u Furlaniji.

Narod nije volio Mussolinija kao učitelja. Nazivali su ga „Il Tiranno", t. j. tiranin. Djeca su ga ipak imala rado, premda je često stišavao njihovu neobuzdanost vikanjem i lupanjem po stolu.

Izvan škole neprestano je čitao, učio, pisao i agitirao. Kod prelata Kandotija učio je latinsku i grčku gramatiku.

I u Tolmecu je ostao kao učitelj samo godinu dana, jer ga g. 1908. nijesu više izabrali za to mjesto.

Uzdržavao se neko vrijeme u Onelji kao privatni učitelj francuskoga jezika, a onda se krajem g. 1908. zaputio u Trient, gdje je bio najprije urednik lista „Budućnost" (L' Avvenire), dok nije prešao u uredništvo „Naroda" (Il Popolo), u kojem je zajedno s Čezarom Batistijem (Cesare

Battisti) žestoko napadao Austriju i njezine ulizice i „liži-lonce", a ujedno je pisao eseje o njemačkim pjesnicima Šileru, Klopštoku i Platenu. Dovršio je i knjigu o Janu Husu, koju je dao štampati u Rimu. U „Trentinskom Životu" (La Vita Trentina), koji je izilazio kao tjedni prilog Batistijeva „Naroda", pisao je novele, pače i jedan povijesni roman, u kojem je prikazivao jednoga kardinala i natjecao se s najvećim neprijateljima vjere pripovijedajući izmišljene nepodopštine crkvenih službenika.

Brzo mu je bilo suđeno, da okusi i austrijski zatvor. Kada je izašao iz njega, bio je izagnan iz Austrije radi izjave: „Granica Italije nije kod Ale!"

U Italiji je izdao brošuru o talijanskom značaju Trentina. Kritički je pobijao pisca knjige „Temelji 19. stoljeća" i utemeljitelja novoga pangermanstva i arijevstva, ponijemčenog Engleza Houstona Čemberlena (Chamberlaina), koji je Talijane nazvao „rasom kaosa". Predviđao je, da će doći do rata „između Italije i Austrije, koji će svršiti pobjedom Italije i obvezom potučene Austrije, da odstupi jedan dio neoslobođenih krajeva".

Već tada borio se u duši Benita Mussolinija pravovjerni marksizam s nacionalizmom. Sadržaj je bio pretežno nacionalistički, a vanjština i terminologija (nazivlje) marksistička.

Početkom g. 1910. počeo je Mussolini izdavati u Forliju tjednik „Klasna borba" (La lotta di classe). „Drugarska socijalistička federacija" plaćala mu je mjesečno 120 lira. Ponudili su mu dodatak od 30 lira, ali je on to odbio, premda je tada bio već oženjen i premda mu se već bila rodila najstarija kći Eda. Živio je i dalje prilično oskudno. Dne 26. studenoga 1910. ugrabila mu je smrt oca Alesandra.

Budući da je i dalje bio propovjednik najradikalnije revolucije, zahtijevao je na stranačkom kongresu u Milanu g. 1910., da socijalna demokracija bez odgađanja sprema ustanak za preuzimanje vlasti. Bio je ušutkan od starijih socijalističkih vođa kao pretjeranac.

Mussolini je htio primjerom pokazati, kako se preuzima vlast. Zato je 24. rujna 1911., kada je Dolitijeva vlada organizirala polazak u Libiju (Tripolis), pokušao da digne u Forliju bunu. Ali vojska je raspršila na brzu ruku sakupljene buntovnike. Posljedica je bila, da je protiv Mussolinija bila podignuta parnica, koja se svršila njegovom osudom na tamnicu od 5 mjeseci.

Godine 1912. održan je u gradu Ređu u pokrajini Emiliji socijalistički kongres, na kojem su isključeni iz stranke

dotadašnji predsjednik Bissolati zajedno s Bonomijem, Kabrinom i Podrekom. Mussolinija su tada mlađi nazivali „čovjekom velike budućnosti..., koji će zacijelo biti budući vladar stranke". Ali je Ruskinja Ana Kuliškova, suradnica glavnog lista stranke „Naprijed" (Avanti), kazala oštroumno: „Doista, doista, taj nije nikakav marksist, a isto tako ni socijalist!" Imala je pravo. Barem za budućnost.

Mussolini je već tada bio raskinuo okvir Marksove nauke, koji je kasnije nazvao „apokaliptičkim kalupom". Uviđao je, da se moraju priznati ne samo klase, nego i pojedinci, obitelji i osobito narodi.

Dakako, sam je on još uvijek vjerovao u svoju „marksističku pravovjernost". Zato se u prosincu g. 1912. spremno odazvao pozivu stranke, da u Milanu preuzme uređivanje glavnoga socijalističkoga glasila „Naprijed".

Početak svjetskoga rata g. 1914. stavio je Italiju pred zadaću, da ispuni svoj saveznički ugovor i da prihvati oružje na strani Njemačke i Austrougarske. Talijanski su socijalisti, futuristi, nacionalisti i iredentisti dali talijanskoj narodnoj snazi i volji drugi smjer. Mussolini je u glasilu „Avanti" branio iz početka misao o talijanskoj neutralnosti. Poslije kratkog vremena, kada su u Italiju došli iz Austrije mnogobrojni talijanski bjegunci, a među njima i Čezare Batisti, pridružio se Mussolini intervencionistima, koji su tražili, da se Italija pridruži Francuskoj i Engleskoj i da navijesti Austriji rat. Protivnici su upotrijebili tu zgodu, da sruše mladoga čovjeka, kojega su optuživali (i to ne bez razloga), da želi biti diktator.

Mussolini nije čekao stranačkoga kongresa, na kojem bi svojim protivnicima dokazivao, zašto sada viče: „Živio rat!" — premda je 26. srpnja 1914. dao svojemu uvodniku naslov: „Dolje rat!" Sam je ostavio uredništvo „Avanti-a" bez zadnje mjesečne plaće i bez otpravnine. Htio je da bude potpuno slobodan prema svojim dotadašnjim drugovima i prema socijalističkoj stranci.

Na večer 14. studenoga 1914. izašao je novi Mussolinijev list „Talijanski Narod" (Popolo d' Italia) s datumom od slijedećeg dana. U podnaslovu se list nazivao socijalističkim.

Stranački je kongres 23. XI. izbacio iz stranke Mussolinija. Optuženomu nijesu dali ni da govori, premda je on gromko vikao: „Ja sam socijalist i to ću uvijek ostati!" Na koncu je rekao: „Mrzite me, jer me još uvijek ljubite!" I udaljio se iz mnoštva, koje je za njim pljuvalo i bilo spremno, da ga šakama utuče.

Započelo je nemilosrdno hrvanje između pristaša rata (intervencionista) i njegovih protivnika (neutralaca).

Mussolini je pokazao izvanrednu organizatornu sposobnost. U mjesecu siječnju g. 1915. imao je već više od 5.000 mladih pristaša, koji su se organizirali u tako zvane „svežnjeve revolucionarne akcije". Mussolini im je u svojem listu odredio program: „Danas je rat — sutra će biti revolucija!"

Brzo se Mussolini osjećao tako jakim, da je 15. svibnja 1915. tiskao u „Talijanskom Narodu" proglas:

„Čast i budućnost domovine jesu u opasnosti; domovina stoji na strahovitoj raskrsnici svoje povijesti. Narode, ti imaš riječ! Ili rat ili republika! Mussolini."

Za deset dana bila je Italija u ratu.

Mussolini je bio dosljedan. Uvijek je provodio tvrd, opor, borben i radin život. Pio je prvi put kavu kao učitelj u Gvaltijeriju. Prva njegova fotografija potječe iz doba, kada je boravio u Švicarskoj u Lozanu. Uvijek je s prezirom govorio o „papučama", „naslonjačima" i plašljivosti. Zato ni sada nije htio da ostane daleko od bojnoga polja, koje je drugima preporučivao. Pošao je kao prosti bersaljer u streljačke rovove. Na Krnu je primio „vatreno krštenje". Uvijek u prvoj liniji povlačio se po obalama Soče i po Doberdobu. Silno je volio bacati ručne granate. Jednom ručnom granatom ubio je jedamput četvoricu ili petoricu austrijskih vojnika. Unaprijedili su ga na kapralsku i poslije na naredničku čast. Oficir u vojsci nije nikada postao. Velike mu je bolove zadao gubitak najboljih prijatelja. Čezara Batistija uhvatiše Austrijanci s oružjem u ruci u streljačkom jarku. Osudiše ga na smrt i objesiše kao izdajicu g. 1916. Poginuo je i Mussolinijev najbliži politički suradnik Filip Koridoni.

Dne 23. veljače 1917. posluživao je Mussolini na Doberdobu bacač mina ili bombardu. Mina je eksplodirala u cijevi. Tjelesa petorice vojnika bila su raznesena na sve strane. Mussolini na smrt ranjen bio je bačen nekoliko metara daleko. U tijelu mu je ostalo bezbroj željeznih iskolaka. Na jednom mjestu na površini od 80 četvornih centimetara zijevale su 42 rane. Prenesoše ga u ratnu bolnicu u mjesto Ronki. Liječnik te bolnice dr Kolvini pripovijeda o njem:

„Kada je bio donesen u dvoranu za operacije, oživjela je u njem rijetka živost i životna energija, koja znade svoj cilj. Čvrstim pogledom promatrao je kirurške noževe. I kada mu se oštrica zarezala u meso, popratio je veliku bol

samo čvrstim stiskanjem čeljusti i piskutljivom kletvom, koja mu je jedva usnice razvukla. Ali odmah je pogledao u nas smiješeći se." Oporavljanje je trajalo do konca rata.

Kada su se evropski ratnici vratili svojim kućama, nezadovoljstvo je potreslo temeljima i pobijeđenih i pobjedničkih država. Italija je postala pozornica štrajkova i krvoprolića. Dok su jedni govorili o „osakaćenoj pobjedi", drugi su počeli sanjariti o sovjetskoj republici.

Talijanski narod, već sam po sebi sangviničan i raspaljiv, morao je da izdrži strahovitu poslijeratnu agitaciju. Pokazalo se, kako su različite političke i kulturne nauke raskomadale društvo. Međusobna je borba poprimila još gori značaj radi toga, jer su građani prenijeli svoje ratno i vojničko iskustvo i na političko polje. Svaka je stranka gledala da osnuje svoje garde, koje su imale oružje. Tako su se u Italiji pojavile „crvene straže", „crni plamenovi", „crveni plamenovi", „zeleni plamenovi", danuncijevski jurišni odredi itd. Vojska i redarstvo ostadoše prezreni.

Dne 23. ožujka 1919. Mussolini je ponovno oživio svoje „svežnjeve" (fasci), koje je bio raspustio, kad je Italija stupila u rat. Ovoga puta nije ih nazvao „svežnjevima revolucionarne akcije", nego „borbenim svežnjevima" (fasci di combattimento). Ime je protumačio ovako: „U toj tvrdoj i metalnoj (kovnoj) riječi bio je čitav program fašizma, kako sam ja o njem sanjario, kako sam ga htio, kako sam ga stvorio... Za nas je fašiste život trajna i neprekidna borba, koju mi prihvaćamo s velikom živahnošću, s velikom odvažnošću i s potrebitom neustrašivošću."

Program je „faša" ili „svežnjeva" Mussolini izrekao ovako: „U povijesnom smislu mi smo na tlu revolucije već od 1915.... Moramo ići ususret radu. Zato valja da prihvatimo zahtjeve radne klase. Hoće li osam sati rada? Hoće li rudari i noćni radnici tražiti sutra šest sati? I mirovine za slučaj nemoći i starosti? Nadzor nad industrijama? Mi ćemo podupirati sve te zahtjeve također zato, jer hoćemo priučiti radne klase na sposobnost da upravljaju poduzećima... naše je geslo ekonomska demokracija... senat mora biti ukinut... Tražimo proporcionalno predstavništvo. Hoćemo, da narodna skupština odluči o monarhiji ili republici. Dosada smo za republiku... Mi smo odlučno protiv svih diktatura."

No Mussolini nije ni tada volio da bude vezan u tančine izrađenim programom. Zato je 7. travnja pisao: „Nemamo ni republikanske ni monarhističke, ni katoličke ni

protukatoličke, ni socijalističke ni protusocijalističke predrasude. Mi smo problematičari, aktualisti, realizatori, koji se okupljamo oko zahtjeva jednoga zajedničkoga programa... Oko programa smionosti."

Sve je ispočetka bilo podređeno jačanju stranke. U napadajima na vladu nije se Mussolini dao ni od koga natkriliti. Ako je stranci koristilo, da podupire koji štrajk, ona ga je podupirala. Ako bi korist od njega imali komunisti ili socijalisti, ona ga je lomila.

Mussolini je pozivao k sebi sve one, koji su bili nezadovoljni i odvažni. Osim socijalističkih intervencionista podupirali su ga svom snagom i različiti ekstremisti, jer su mislili, da će u njegovoj stranci najlakše izdovoljiti svoj radikalizam. Ne može se znati, jesu li tada još i boljševici očekivali, da će se poslužiti njegovom borbenošću. Svakako oni doskora nijesu mogli prežaliti, što su ga izgubili. Kad su — kako pripovijeda Margerita Serfatti — g. 1919. i 1920. neki talijanski boljševici došli u Moskvu, da se poklone Lenjinu, rekao im je on: „A Mussolini? Zašto ste ga izgubili? To je zlo, veoma zlo! Šteta! On je odlučan čovjek, on bi vas doveo do pobjede." A Trocki je u Petrogradu dao izjavu, kad su mu htjeli prikazati stanje u Italiji: „Znam, Mussolini! Jedinu ste vrijednu kartu izgubili, jedinoga čovjeka, koji bi bio sposoban da ozbiljno provede revoluciju."

Lenjin je bio uvjeren, da će Italija ipak postati boljševička. Neprestani su štrajkovi imali da izmore vladu i sve protuboljševičke stranke. U vrijeme Đolitijeva ministarstva u rujnu g. 1920. zaposjeli su radnici talijanske tvornice. Međutim vlada je ostala gospodar ulice. Industrija je pretrpjela milijunske štete. No glavni je juriš boljševizma bio slomljen.

Time se okoristio najviše Mussolini. U izborima 16. svibnja 1921. osvojio je on 33 zastupnička mjesta.

Dne 7. studenoga 1921. održan je kongres u Rimu, na kojem je osnovana fašistička stranka. Na kongresu bilo je zastupano 2300 fašističkih udruženja, koja su imala oko 300 hiljada upisanih članova. Dne 27. prosinca 1921. bio je u „Popolo d' Italia" štampan program stranke, u kojem je Mussolini konačno obračunao s marksizmom. Utvrđeni su brzo fašistički znakovi, fašistički sindikati, fašistička himna, pa i sama fašistička vojska (milicija).

Poslije zajedničke pobjede nad boljševizmom razvila se borba među drugim strankama.

Raspolažući velikom strankom, koja je bila vojnički uređena, zaključio je Mussolini revolucionarni pohod na Rim. On, koji je dotada bio jedanaest puta u zatvoru i u tamnici, nije htio više da pravi sporazume s drugima.

Dne 28. listopada 1922. bio je započet pohod velike fašističke mobilizirane vojske prema glavnomu gradu Italije. A već 29. listopada pozvao je kralj brzojavno Mussolinija, da dođe iz Milana u Rim i da preuzme vlast.

Revolucija je uspjela.

Obračunavši početkom godine 1925. s drugim strankama oživotvorio je Mussolini svojim uređenjem države načelo, koje je izrekao riječima:

„Na najvišoj stepenici smije biti samo jedan, naime ja, dokle god utjelovljujem državu, — ja jedini!"

Kao protivnik demokracije i parlamentarizma ukinuo je Mussolini staru slobodu udruživanja, sastajanja, štampe i govora. Uveo je totalitaran sustav stranačkoga vladanja, t. j. sav je politički, kulturni i socijalni život usredotočio u fašističkom velikom vijeću, u narodnom vijeću korporacija i u narodnoj skupštini korporacijskih vijeća, kojima je na čelu on kao neograničeni gospodar.

Premda je napisao, da je fašizam i vjerski sustav, ipak poštuje katoličku vjeru. Uveo je ponovno u školu križ, molitvu i vjeronauk. Ukinuo je slobodnozidarska tajna udruženja. U veljači g. 1929. sklopio je tako zvani lateranski sporazum, po kojem je papa dobio svoju nezavisnu državu Vatikan.

Godine 1935. i 1936. osvojio je Abesiniju. Dne 9. svibnja 1936. proglasio je talijansko carstvo ili imperij.

Kao pristaša revizije mirovnih ugovora ustao je protiv Lige Naroda, koja je htjela te ugovore učiniti nepromjenljivima. Kada je 25. srpnja 1934. poslije umorstva kancelara Dolfusa propao prvi ustanak hitlerovaca u Austriji, rekao je on 6. listopada u Milanu: „Branili smo i branit ćemo nezavisnost austrijske republike." No došavši radi Abesinije u jači sukob s Francuskom i Velikom Britanijom sklopio je krajem rujna 1937. savez s Hitlerom, a posljedica je toga bila, da je Hitler 13. ožujka 1938. pridružio Austriju Njemačkoj. U najnovije vrijeme zauzeo se Mussolini zajedno s Hitlerom za plebiscit svih narodnosti u Čehoslovačkoj i za raskomadanje te države.

Napisao Petar Grgec

H I T L E R

ADOLF HITLER, vođa („Führer") i kancelar njemačkoga carstva, osnivač nacionalno-socijalističke njemačke radničke stranke (NSDAP), danas je apsolutni (samovoljni) vladar velike njemačke države, koja nakon pripojenja Austrije (u ožujku mjesecu 1938.) broji oko 75 milijuna stanovnika.

Hitler se rodio u mjestu Braunau u gornjoj Austriji na međi Bavarske 20. travnja 1889. Srednje je škole otpočeo u Beču, ali ih nije dovršio. Rano je počeo proučavati umjetnost, ali ne imajući za tu struku ni talenta ni strpljivosti živio je zarađujući kao crtač i slikar najprije u Beču, a kasnije u Münchenu. Tamo ga je zatekao svjetski rat. Kao dobrovoljac stupio je u jednu bavarsku regimentu. Poslije rata stao se baviti politikom. Godine 1919. osnovao je s drugovima stranku, kojom je ustao osobito protiv socijalizma i komunizma, koji je onda silno haračio po Njemačkoj. Već je za 4 godine toliko ojačao, da se u studenom godine 1923. odvažio u Münchenu, glavnom gradu Bavarske, na ustanak („Hitler-Putsch") nadajući se, da će oboriti vladu u Bavarskoj i doći do vlasti najprije u toj njemačkoj pokrajini, a potom i u cijeloj Njemačkoj. Taj smioni pothvat, s kojim je bio u vezi i Ludendorff, poznati

general iz svjetskog rata, nije uspio: Hitler je bio osuđen na 5 godina zatvora. No već u prosincu g. 1924. pušten je iz zatvora, pa je nastavio širiti svoju stranku. Imao je od godine do godine sve više uspjeha. U godini 1932., kad se u Njemačkoj birao novi predsjednik republike, nastupio je kao protukandidat Hindenburgu. Ostao je doduše u manjini, ali je odmah bilo jasno, da je njegova snaga u njemačkom narodu pretekla sve ostale njemačke stranke. Zato je on stao zahtijevati potpunu vlast u državi. No to je Hindenburg odbijao, a Hitler opet nije htio pristati, da uđe u takvu vladu, u kojoj bi sudjelovale i druge stranke. Hindenburg je imenovao u to vrijeme vlade na čelu s Papenom i generalom Schleicherom (Šlajherom), koje su bile sklone Hitleru i pripravljale njegov dolazak na vlast. Konačno već početkom naredne godine, to jest 30. siječnja 1933. postaje Hitler još za života Hindenburgova kancelar (predsjednik vlade) i odonda je on potpuni gospodar i upravljač događaja, što ih je Njemačka do danas proživjela.

Za čim ide Hitler? Glavna želja njegova i težnja stranke, koju on vodi, jest: potpuna p o l i t i č k a sloboda, snažan unutrašnji i vanjski razvoj Njemačke države, kojoj imaju s vremenom biti pripojeni i oni dijelovi susjednih zemalja, što ih nastavaju Nijemci, a ne nalaze se još u sklopu njemačke države. Pored toga želi na načelu društvene pravde stvoriti uređeno unutrašnje stanje, koje će taj veliki narod voditi k uspjehu u kulturnom natjecanju sadanjega vremena. To zapravo ne bi bilo ništa posebno, jer za takvim ciljem ide svaki mudar političar i državnik. Tajna je Hitlerova uspjeha u tomu, što je on u nastojanju za svojim ciljem znao iskoristiti nesamo d u š e v n o r a s p o l o ž e n j e njemačkog naroda, poniženoga ugovorima o miru poslije svjetskog rata, nego što nije propustio ni jednoga pogodnoga časa, kad se i gdje se moglo poći naprijed. Način rada njegovih narodnih socijalista nijesu istina uvijek bez prigovora. Osjećaj pravednosti, briga za tuđe pravo, ispunjenje obećanja, sredstva do cilja su se mijenjala prema potrebi. Znalo se postupati i na način, koji nikakav prirodni moral ne može opravdati (ubijstva protivnika bez suda i slično).

Velika stvar, koju je on znao iskoristiti nesamo za svoj osobni uspjeh, nego i za korist naroda, jest zaposlenje ogromnog broja neuposlenih i tako dana mogućnost zarade. Nije ta mogućnost potpuna, ali daje mogućnost za život makar i u skromnijoj mjeri. Pojednostavnjenje života uopće, ograničenje izvjesne rasipnosti u nekim krugovima, nastojanje za namještenjem domaćih ljudi, odstranjenje Židova s uplivnih mjesta, briga za ratne invalide i drugo, što je u Njemačkoj posljednjih godina provedeno, daje ključ k razumijevanju onoga zanosa, koji se pokazao u pojedinim prilikama njemačkog javnog života.

I radnik je i seljak djelomično došao do povoljnog uvažavanja, jer je načelo neograničenog obogaćivanja pojedinaca u Njemačkoj dosta stegnuto.

Hitler je godine 1919. najprije osnovao njemačku seljačku stranku, ali već godine 1920. dao joj je drugo ime: National-Sozialistische Deutsche Arbeiter-Partei" (kratica: NSDAP), t. j. njemačka nacionalno-socijalistička radnička stranka. U Njemačkoj ne smije odonda, otkad je ta stranka došla na vlast, postojati nijedna druga stranka. U izborima kandidira samo ona, pa birači glasuju samo tako, da kažu, jesu li za nju ili nisu. Uspjesi te stranke jesu ovi: Otkazan je versailleski (versajski) mirovni ugovor, koji je Njemačkoj nametnuo teške terete u novcu i u prirodninama (već g. 1932. prestalo je plaćanje), uklonjena je vojnička okupacija ruhrskog područja, provedeno je ujedinjenje pojedinih pokrajina na centralističkoj osnovi; Sarsko područje je plebiscitom pripojeno Njemačkoj; načinjena je politička pogodba sa susjednom Poljskom; provedena je uska suradnja s Italijom (takozvana os Rim-Berlin); u novije je vrijeme oživotvoren i bliži neki odnos s Jugoslavijom; konačno je bez prolijevanja krvi sjedinjena čitava bivša Austrija s njemačkom državom. Hitler je u kratko vrijeme uspio podići samosvijest i samopouzdanje, pa red i zapt njemačkog naroda do visokoga stupnja.

Hitler je svoj program i svoje težnje napisao u knjizi „Moja borba" („Mein Kampf"), koja je tiskana u mnogo milijuna primjeraka. Taj njegov program nije još sav izvršen, a vjerojatno ne će ni moći biti izvršen. Prilike u svijetu nisu samo odvisne od volje jakoga vođe, nego one i same odlučuju, što se može, a što se ne može provesti. Nije ni koji taj korak novih upravljača bez prigovora. Nije ni u narodu posvuda stopostotna jednodušnost. No uza sve teškoće politički je cilj Njemačke dosegao visoki stupanj.

Među kulturnim nastojanjima, koja su vezana s Hitlerovim imenom, na prvome je mjestu b o r b a z a č i s t o ć u r a s e s gledišta krvno-tjelesnih načela. Nacionalni socijalizam smatra semitsku rasu, kojoj pripadaju Židovi, pogubnom za t. zv. arijsku rasu, kojoj pripadaju Nijemci i svi slični narodi, pogubnom u ćudorednom i u tjelesnom

smislu. Semitska (židovska) rasa upropašćuje po mišljenju tih nacional-socijalističkih teoretičara (učenjaka) zdrav smisao za čestitost, poštenje, odvažnost, ispravnost i požrtvovnost za domovinu, a pogoduje samoživstvu i propadanju pojedinaca i društva.

Pored te borbe za čistoću rase njemački narodni socijalizam sebi svojata i s k l j u č i v o p r a v o o d g o j a o m l a d i n e. U tom je nastojanju Hitler došao u sukob s katoličkom Crkvom, koja stoji na gledištu, da je odgoj djece i omladine uopće u prvom redu prirodno pravo roditelja, a onda Crkve, koja ima brigu za vječni život pojedinca. Društvo, koje batali svaki duhovni odgoj, nesamo da škodi pojedincu, nego škodi i državi. To je najslabija strana sadašnjeg unutrašnjeg života njemačke države.

Njemački narodni socijalizam provodi i b o r b u z a o z d r a v l j e n j e n a r o d a, a s tim u vezi pothvat za tako zvanim sterilizovanjem bolesnih pojedinaca, to jest nasilno se uklanja mogućnost, da takvi mogu imati potomaka. To je u opreci s naučavanjem Crkve, koja brani prirodno pravo pojedinca na cjelokupnost (integritet) tijela, i nikada, osim u slučaju pravedne kazne, ne dopušta, da drugi vrši neko pravo na tijelo ili da osakati tijelo. Nasljedno bolesne pojedince treba spriječiti, da se rasplođivanjem ne množe, ali na jedan način, koji ne će biti u opreci s prirodnim pravima čovjeka. To nije tako lako provesti, kako je lako izreći. Ali radi toga, što jedna stvar pruža poteškoća kod provođenja, ne može slijediti, da je neki način slobodan već zato, jer je jednostavan. Po tom bi naučanju bilo najjednostavnije bolesne ljude poubijati, pa ne bi bili ni sebi ni drugima na teret. A to je, kako svi osjećaju i priznaju, nedopušteno, jer je protuprirodno i nečovječno. Inače je briga, koja se sada u Njemačkoj posvećuje povećanju poroďaja, majkama i djeci, veoma pohvalna. Takve su reforme u državi i potrebne i dobre, ali kad one ne vode računa o višim duhovnim i duševnim potrebama naroda, nego ciljaju samo na odgoj zdravih i jakih rasnih jedinica u vidu, da danas sutra budu dobri vojnici, onda je to pogrešan put, koji se jednom mora požaliti.

Narodni socijalizam vodi u Njemačkoj i b o r b u s p r o t e s t a n t s k o m c r k v o m, a borba je ta potekla iz želje za centralizmom. Neki pretjerani narodni socijalisti nastoje stvoriti za cijelu Njemačku jednu novu vjeru, koju oni zovu „njemačkim kršćanstvom", a to nije ništa drugo, nego vraćanje poganstvu, jer ta nova nauka zadržaje od

kršćanstva samo riječ i ime, a ništi pravi smisao Kristove nauke. Protiv te krive nauke ustali su nesamo katolici, nego i protestanti, kojih ima u Njemačkoj više nego katolika.

Svima je nama katolicima žao, što je narodni socijalizam po svojim nekim krivim naukama, koje se protive katoličkoj vjeri, došao u težak s p o r s k a t o l i č k o m C r k v o m. A osim toga su ukinuta i zabranjena brojna katolička društva, pa i katoličko novinstvo i štampa, te se čak i biskupske i papinske poslanice zabranjuju širiti tiskom, a i katoličke škole su ukinute. I konkordat, koji je baš sadašnja njemačka vlada sklopila sa Svetom Stolicom, ne poštuje se i ne drži. A veliku hajku dižu narodni socijalisti protiv svećenika i redovnika. Sve je to ražalostilo i Sv. Oca Papu Pija XI. te je morao više puta već ustati na obranu katoličkih prava u Njemačkoj.

Općenito govoreći, sav je nepristrani svijet pozdravio to, što je Njemačka opet došla do svojih prava, koja su joj bila mirovnim ugovorima poslije svjetskog rata oduzeta. Hitlerova vlada znala je udesiti takvu politiku, da je Njemačka postigla stvarnu ravnopravnost s ostalim narodima. Tim je bilo udovoljeno načelu pravednosti. Pravednost je osnov za države, kako su stari govorili (latinski: justitia fundamentum regnorum), ali nesamo kad se radi o izvanjskoj veličini i snazi države, nego u prvom redu, što se tiče njezine u n u t r a š n j e snage i napretka. A tu se njemački narodni socijalizam nije pokazao uvijek onako, kako bi to po načelu pravednosti trebao. Mnogima oduzima prava, koja bi im pripadala; Njemačka traži na primjer za Nijemce, koji živu u drugim državama, sva prava, a to je i pravo, ali u svojoj državi ne daje ona takva prava drugim narodnostima. U sadašnjoj Njemačkoj ima i veći broj Hrvata: to su gradišćanski Hrvati, kojih ima oko 50 tisuća. Oni su imali, dok je postojala Austrija, dakle do ožujka 1938., velika prava na vlastite škole i na razvijanje svog narodnog hrvatskog života. Bojimo se, da će u tom odsad biti prikraćivani, kako se to dešava i drugim Slavenima u Njemačkoj.

Za sve je ljude i za sve narode jedan i jedinstven zakon Božji, zacrtan u dušama sviju. Tko na nj ne pazi ili tko ga gazi, ne može dobro svršiti. Pravda se Božja mora poštovati u životu naroda. Naša je želja, da i veliki njemački narod pođe putevima, koji su u skladu s Providnošću Božjom i prirodom ljudskom: a ljudska priroda traži jednaku slobodu za sve.

Napisao dr Andrija Živković

S T A L J I N

VLASTODRŽAC, diktator komunističke Rusije Visarionović Đugasvili Staljin, vođa ruskih boljševika, nije Rus, nego Georgijac. Sin je postolara iz Gori, rođen godine 1879. Kao dječak primljen je u pravoslavno sjemenište u Tiflisu. No tu se on nije zadovoljio tim, da uči za pravoslavnog popa, nego je radije čitao jeftine propagandne marksističke brošure. Povučen u kutu sjemenišne spavaonice s nekoliko je drugova istomišljenika vodio sjemenišnu komunističku ćeliju. Kad je radi toga bio izbačen iz sjemeništa, izdao je svoje drugove istomišljenike iz sjemeništa. Pozvan pred stranački sud bio je riješen na temelju svog opravdanja, da bi drugovi u sjemeništu bez njegova vodstva bili izgubljeni za komunističku revoluciju, a izbačeni iz sjemeništa oni su na putu, da postanu dobri komunisti.

S tim prvim pothvatom započinje njegov život pun neobičnih zgoda i pustolovina, koje preduzima s jednim ciljem : revolucija u Rusiji. Teško bi bilo Staljinu naći premca u upornosti, izdržljivosti i bezobzirnosti agitacije i propagande, smionih pothvata, otimačina, oružanih napadaja na banke i svega onoga, što je on s tim u vezi provodio : krađe i razbojstva, tobože uvijek političke naravi.

Staljin, bivši sjemeništarac, postaje — a to mu je pravo zvanje — komunistički borac. On se zove već prema potrebi : David, Koba, Nižeradze, Čičikov, Ivanović, dok mu je

Joso ime od mila. A prema imenu se udešavaju brci, odijela, razne vlasulje uz obilje raznobojnih mazala.

Iznesimo samo jedan primjer. Godine 1907. Staljin, kad je imao 28 godina, napao je sa svojim drugom Moisijevićem Walachom, današnjim Litvinovom, komesarom (ministrom) vanjskih posala, oružjem, bombama i noževima banku u Tiflisu i pred nosom carističke policije ukrao je iz bankovnih spremišta zlatnu zalihu ubivši pritom tridesetak namještenika. Ukradeno zlato sačinjavalo je prvu ratnu blagajnu komunističke stranke u Rusiji.

Nemamo dakle razloga čuditi se, što danas Staljin i kao diktator „spokojno" živi usred neprestanih ubojstva zločinstva, koje vrši, kako veli, samo iz „političkih" razloga.

O kakvoj dubljoj posebnoj izobrazbi Staljina ne može biti ni govora. U tom je on daleko za Lenjinom i Trockijem, koji su imali veliku naučnu spremu. On odmah postaje odlučni revolucionarac, praktički organizator : letaci, proglasi, novine, ćelije, napadaji, razbojstva... pa onda razna skrovišta, zatvor, robija, bježanje iz robije i sve opet iznova. Staljin nije bio emigrant kao Lenjin i Trocki. Iza neuspjelog pokušaja ruske revolucije godine 1905. Staljin nije bježao kao Lenjin i neki drugi u inozemstvo, nego je ostao na svojem mjestu. To mu je omogućilo, da procijeni stvarnu revolucionarnu mogućnost Rusije, da upozna mnoge zamršene niti i tajne agente.

Staljin neprestano opetuje, da je došao do marksizma, jer marksizam ima pravo ; i to je sve, ali za njega je to dosta. Staljin ne razbija odveć glavu s marksističkom naukom i filozofijom.

Njegovi prijatelji kažu, da je potpuno nesebičan, da se sav žrtvuje za komunističku revoluciju. A njegovi neprijatelji tvrde, da je dobro upućen u posebnu umjetnost klevetanja i laži. Jedini cilj mu je vlast. Kada bi ga bilo moguće ocrtati jednom riječi, izabrali bismo riječ : *profinjeni lukavac i cinik, čije su misli jednostavne i kratke, ali jasne i odlučne*, te je zaslužio nadimak „*čelični čovjek*".

Francuski komunistički pisac Henri Barbusse slavi Staljina radi njegove „*marksističke nepogrešivosti*". A sam Staljin za sebe kaže : „*Staljin ima uvijek pravo*." Uostalom to je pripjev svih diktatora. Ni Hitler ni Mussolini se nikad ne varaju.

Staljin tvrdi, da *radi i misli samo po Lenjinu*. Ali zapravo slijediti mrtvog učitelja te biti pravi

i potpuni boljševik — to je danas u Rusiji vrlo unosno. Lenjin je označio svoju politiku ovim riječima: „Krivulja ravne crte". Staljin kao vjerni učenik slijedi svog učitelja. Što je lakše političaru, nego ići krivuljom! „On nije intelektualac, ali je dobar šofer. On će svoju mašinu na putu budućnosti znati ugibati svim zaprekama: ovdje hrpi kamenja, tamo stablu, onamo stupu. Samo će prolaznici biti pregaženi, koji mu smetaju ili križaju njegove nacrte, ili koji bi mu mogli jednoga dana... smetati. Treba sve predvidjeti!" Tako se izražava o njemu Francuz F. Desplanques.

Staljin ne pozna krzmanja, on surovo vozi naprijed. On se zna osloboditi svojih prijatelja u pravi čas. A što se tiče neprijatelja, on ih zapravo i nema neprijatelja, jer netom se pojave, on ih se riješi.

Obožavatelji Trockoga ocrtavaju nam Trockoga kao najsilnijeg čovjeka revolucije i porevolucije. Kao što je Clemenceau (čitaj: Klemanso) u Francuskoj, tako je Trocki u Rusiji bio organizator pobjede. Za njega tvrde, da je bio jedini šef boljševičke revolucije, koji je stvorio crvenu vojsku, a o Staljinu ni riječi. S druge strane opet obožavatelji Staljina opisuju Staljina kao velikog junaka revolucije, ali ni riječi o Trockomu.

Pristranost s jedne i s druge strane. Da li su Staljinove vojničke zasluge uistinu bile tako velike, kako to ističu njegovi hvalitelji, ne može se sigurno ustvrditi. Zna se samo, da se Staljin iza boljševičke revolucije g. 1917. neko vrijeme povukao u pozadinu. Kao član revolucionarnog ratnog vijeća nalazio se u stanovitoj opoziciji prema Trockomu, koji je iza Lenjina bio najutjecajnija ličnost u komunističkoj stranci. I kao glavni tajnik boljševičke stranke Staljin u prvi čas nije vršio jači utjecaj, on uopće nije dolazio u obzir za vrhovnog vođu. Međutim Staljin je žrtvovao kratku „sadašnjost" za dulju „budućnost".

Godine 1921. je Staljin imenovan glavnim tajnikom komunističke stranke. Dok su tu službu vodili Bogdanov i Krelinski, ona se nije pokazala posebno važnom. Isto bi se moglo kazati i za prve godine Staljinova tajništva. Međutim baš tih prvih godina Staljin je nastojao da svoje mjesto učini izvorom vlasti. Staljin je dao postaviti u tajništvu samo svoje najodanije ljude, preko kojih je nadzirao čitavu stranku i djelovanje pojedinih ljudi organizirajući posvuda

špijunažu, provodeći po svojim planovima izbor članova središnjeg izvršnog odbora stranke, odbijajući uvijek vrlo mudro razne komesarijate (ministarstva), da im može lakše ostati nemilosrdni sudac. To je mjesto, odakle Staljin promatra i bilježi svaki i najmanji pokret bilo u masama, bilo na vrhu stranke i države te prema tome udešava svoj rad.

Staljin je dobio potpunu vlast tek iza smrti Lenjina godine 1924. Položaj Sovjetske Unije i svjetske revolucije u to doba nije bio baš ružičast. Narod je bio potpuno iscrpljen građanskim ratom, a izgledi za svjetsku revoluciju bivali su sve slabiji. Lenjin je pred smrt imao vrlo slabo mnijenje o Staljinu. U jednom spisu, što ga je Lenjinova udovica Krupskaja predala boljševičkom političkom uredu iza Lenjinove smrti, ovako se Lenjin izražava o Staljinu: „Staljin ima veliku moć kao glavni tajnik (generalni sekretar) i nisam siguran, da će je on uvijek oprezno upotrebljavati. Trocki je nesamo neobično sposoban; on je najsposobniji čovjek današnjeg središnjeg odbora. Ta razlika između te dvojice najsposobnijih vođa mogla bi jednoga dana i protiv njihove volje dovesti do rascjepa stranke."

Pred samu smrt Lenjin se još teže izražavao o Staljinu. On kaže: „Staljin je i suviše grub, pa iako je ta pogreška među nama komunistima možda podnošljiva, ona će ipak postati nepodnošljiva u službi generalnog sekretara. Stoga predlažem, da se nađe put, kako bi se Staljin uklonio s tog položaja."

Kad je Staljin pročitao Lenjinovu poruku, zahvalio se na položaju generalnog sekretara, ali zahvaljujući Kamenjevu i Zinovjevu, koji su se onda borili proti vrlo utjecajnom Trockomu, on je bio ponovno izabran na to mjesto. Tim je časom Staljin postao potpuni gospodar komunističke stranke, a tim i čitave Sovjetske Rusije.

Kao dobar poznavalac ljudi i prilika Staljin udešava svoje držanje tako, kako bi pomoću jedne skupine onemogućio drugu, dok ih nije sve odstranio. Komunistički moral dopušta sve, što koristi komunističkoj revoluciji, pa se Staljin obilno tim i poslužuje. On ne štedi sa lažima, klevetama i izmišljenim otkrićima, kako bi pojedine ljude posvadio, rastavio, optužio, ali uvijek tako, da bi on ispao pred javnošću kao čovjek, koji pomiruje, koji ne će prolijevanja krvi, nego bi svu krivnju morali snositi drugi.

Kamenjev i Zinovjev nastojali su, da bi Staljin bio ponovno biran kao generalni sekretar, misleći u njemu naći oruđe protiv Trockoga. Međutim brzo su uvidjeli svoju zabludu. Staljin se usprotivio isključenju Trockoga iz boljševičke stranke, kad su to isključenje predložili iza Lenjinove smrti Kamenjev i Zinovjev, jer je on u Trockomu nalazio protutežu protiv prve dvojice. Na Zinovjeva svaljuje krivnju radi neuspjeha nutarnje politike, radi obogaćenja manje skupine seljaka i radi neuspjeha Kominterne (komunističke internacionale). Kamenjev i Zinovjev se pridružuju svom dojučerašnjem protivniku Trockomu, koji sa Sokolnikovom, Radekom i udovicom Krupskajom stvara lijevo krilo. Na desnom krilu se nalaze Buharin, Rikov, Tomski i Kalinjin. A središte sačinjava Staljin, uz kojega nema nikoga od stare garde komunista, ali zato cijelo mnoštvo sitnih beznačajnih funkcionara. Stranke se stvaraju i opredjeljuju prema pitanju: može li se ostvariti komunistički poredak u samoj jednoj zemlji, ili treba prije svega nastojati oko svjetske komunističke revolucije? Staljin se najprije priklanja desničarima, pomoću kojih obračunava s Trockim i ljevičarima godine 1926. Tri godine kasnije Staljin obračunava s desnicom. Staljin postaje svemoćni diktator, koji nemilosrdno uklanja staru gardu komunista, Lenjinovih suradnika. Krajem listopada godine 1927. isključuju se na zasijedanju središnjeg odbora iz stranke Trocki i njegovi pristaše. Početkom g. 1929. Trocki odlazi u izagnanstvo, dok su se neki njegovi pristaše „pokajali”. S tim počinje razdoblje „čišćenja” svih sumnjivih i opasnih. Oni se deportiraju, „nestaju”, ubijaju ili „vrše samoubojstvo”. Godine 1928.-29. bilo je četiri do pet tisuća deportiranih (izagnanih). Iza godine 1934. na stotine tisuća... I „čišćenja” se nastavljaju. „Sovjetska Rusija ima najveće koncentracione logore na svijetu,” tvrdi Sergij Lvović.

Zadnji odjeci tih nutarnjih borba i „čišćenja” jesu veliki procesi posljednjih godina, kakvih još nije bilo u povijesti čovječanstva. Svi su stvaraoci i vođe boljševičke Rusije jedni za drugima optuživani, pozivani na sud, osuđivani i odmah poslani na robiju ili u smrt. Neko vrijeme pred samu optužbu započinju boljševičke novine po višoj naredbi s kampanjom i javnim optužbama proti stanovitim licima, da se javnost pripravi na ono, što slijedi. Nekoliko dana iza javnih optužbi slijedi hapšenje, optužba, proces, pa gle čuda neviđena: optuženi sami „priznavaju” točno sve ono, za što su optuženi. Ako se koji optuženi u prvi čas usudi toliko zaboraviti, da zaniječe koju stavku optužbe, drugi dan odmah slijedi „kajanje”, pa priznaje sve, što se hoće od njega, a često i više, nego se od njega očekuje. U međuvremenu se nešto dogodilo, čemu se možemo bez velike muke domišljati. Konačno slijedi složno pisanje sviju komunističkih novina i složna vika sviju komunističkih masa bilo to u Rusiji, u Francuskoj ili kod nas: „Trockistički psi!... Fašistički plaćenici!” I tako dalje.

Red velikih procesa protiv boljševičkih vođa tekao je ovim redom: Proces protiv inženjera i tehničara te procesi protiv intelektualaca su bili uvod u ostale procese. Godine 1934. održan je veliki proces protiv ubojice Kirova. Godine 1936. bio je proces protiv Kamenjeva i Zinovjeva te još 14 optuženih, svi su 24. kolovoza osuđeni na smrt, a ubijeni 25. kolovoza. Godine 1937. u siječnju bio je veliki proces protiv Radeka i Piatakova te protiv još petnaestorice, od kojih su 13 osuđeni na smrt, a ostala četvorica na robiju. U ožujku 1938. bio je veliki proces proti najvećim boljševicima Buharinu i Rikovu i još 19-torici, zatim proces proti maršalu Tuhačevskom i drugim generalima uz čitav niz ostalih procesa. Očekuju se novi procesi protiv maršala Vorošilova, maršala Blüchera, a i sudbina glavnog tajnika Kominterne Dimitrova nije baš zavidna.

Staljin za razliku od Lenjina ne voli rasprave. Kao prepredeni političar u želji, da osigura vlast, ne trpi „opasnih drugova” kraj sebe. On nema vlastitih ideja. Kao čisti praktičar on prihvaća gotovu nauku Marksa i Lenjina iskorišćavajući je kao udobno sredstvo u praksi. On je utjelovljenje revolucionarnog političara, pun bezobzirnosti i velike lukavosti. Staljin se ubraja u onu vrst starih boljševika, na kojih ograničenost se već Lenjin tužio. Duševni interesi i pitanja o idejama za njega ne postoje. On prihvaća boljševizam kao ono, što je samo po sebi jasno.

Posve je oprečan Staljinu Trocki. Rođen je iste godine kao i on. Židov. Otpušten je iz zavoda nekako u isto vrijeme, kao i Staljin. Prolazio je iz zatvora u zatvor. Za razliku od Staljina Lav Trocki je emigrant (izbjeglica). On je revolucionarni pisac, govornik, koji zanosi, samodopadan, uvijek spreman na rasprave, nikad zadovoljan sam sa sobom. Uvijek mu treba da nekoga pobija i ruši. Zanimljivo

je, da se Trocki nije bavio oružanim napadajima na banke, niti je ikoga sam ubio. On vodi revoluciju u ravnoj liniji, ali mu manjka sigurnost i spretnost. Naprotiv Staljin vodi revoluciju u ravnoj krivulji, ali odlučno. Trocki ima pred očima čitav svijet, a S t a l j i n s e z a d o v o l j a v a s a s a m o m R u s i j o m. Jedan i drugi se pozivaju na Lenjina, pa i dandanas, a ipak se nikad ne prestaju napadati i jedan drugog isključivati iz redova Lenjinovih učenika. Trocki naziva Staljina radi njegove neizobraženosti „p r i m i t i v c e m i g l u p a n o m", a Staljin njega „aristokratom i komedijašem". To se opetuje, otkad su zajedno sjedjeli na istim sjednicama. Netom bi Staljin stupio na govornicu, Trocki bi odmah napadno razvio novine i uronio u njih. A kad je Trocki bio u siječnju 1929. izagnan iz Rusije, dao je Staljin izbrisati ime Trocki iz svih službenih izvještaja i iz svih školkih knjiga, da bi sva pokoljenja zauvijek zaboravila na njega.

Vođe dakle ruske boljševičke revolucije iz godine 1917. možemo razdijeliti u dvije skupine: S jedne strane idu oni, koji su se odgojili u Rusiji. Ti su ljudi bez naobrazbe, praktičari, odvažni. Za njih je m a r k s i s t i č k a n a u k a s a m o s r e d s t v o, o r u đ e z a p r o v o đ e n j e r e v o l u c i j e. Među te spada Vorošilov, specijalizirani radnik; Kirov, sin đakona, ubijen 1934.; Kubijčev, Molotov pa Kavkasci Staljin, Orđonikidze, Jenukidze, Mikojan, zatim Letonac Rudzutak i Poljak Džerđinski. S druge strane nalazimo učene ljude, zanešenjake marksističke nauke, među kojima se ističu: Lenjin, Trocki, Kamenjev, Zinovjev i većina židova komunista.

Na početku revolucije kao i za vrijeme revolucije već se osjećala jaka razlika između tih dviju struja. Lenjin je bio spona između jednih i drugih. A kad je Lenjina nestalo, nastao je otvoren sukob i borba.

Načelna razlika između Trockoga i Staljina jest u tome, što Trocki polazi sa gledišta, d a j e p o b j e d a s o c i j a l i z m a u j e d n o j s a m o j z e m l j i n e m o g u ć a. On potvrđuje to svoje stanovište onim, što je Lenjin pisao i naučavao, zahtijeva brzo podizanje tvornica, ustaje protiv popuštanja bogatim seljacima (kulacima) te naročito traži, da se boljševička politika provodi obzirom na svjetsku revoluciju, jer pobjeda socijalizma u jednoj zemlji nije boljševička nego nacional-socijalistička.

I Staljin je nekada zastupao isto mišljenje, ali je kasnije u duhu politike ravne krivulje proglasio to svoje mišljenje krivim, tako te danas zastupa mnijenje, da je gospodarska izgradnja socijalizma moguća i u samoj jednoj zemlji. Treba ipak istaknuti, da se ni Staljin ne odriče svjetske revolucije, ali on izabire drugi put do nje.

Drugi prigovor Staljinu sa strane trockista bila bi b i r o k r a c i j a. Država je upravljana pokornim činovništvom, koje malo mari i za marksističku nauku. Ona je pokorna svom šefu i čuva svoj povlašteni položaj. A po Lenjinovu bi učenju država morala biti organizirana na temelju radničke demokracije Sovjeta, a vlast bi imala pripasti komunističkoj stranci. Danas međutim u Rusiji vlada zapravo najstrašnija diktatura i birokracija.

Treći prigovor se odnosi na Kominternu (komunističku internacionalu), koja je bila zamišljana kao oruđe svjetske revolucije, a S t a l j i n j e o d n j e u č i n i o p o k o r n o o r u đ e z a u č v r š ć i v a n j e s v o j e v l a s t i. Revolucija je izdana! Daleko smo od obećane zemlje!

To bi bili najvažniji prigovori Staljina od Trockijeve opozicije. Staljin međutim u borbi sa Trockijem stoji na stanovištu, da on ima uvijek pravo. Zato on i ne nastoji da dokaže ispravnost svog stajališta, nego psuje, izruguje se, napada, zatvara i ubija. Ali uza sve to velika državna mašina, kojom upravlja Staljin, ne ide u redu. Dopuštamo da tu može biti slabe volje, sabotaže i izdajstva, ali stalno je i to, da tu nema potrebitog znanja i iskustva, pogotovu kad su neprestanim čišćenjem maknuti najsposobniji

Što je još gore, neki grozni osjećaj nesigurnosti, bratoubilačke borbe i samouništenja zavladao je svuda. Nitko nije siguran i ne zna, što bi trebalo učiniti, da postane siguran: današnja policija hapsi dojučerašnju, činovništvo i vojska mora danas pljuvati na one, pred kojima je još jučer klečala. Opća se nesigurnost pretvara u opći strah. Što će biti sutra? Tko sada dolazi na red? Ne znači li vjernost šefu biti sutra smatran njegovim sukrivcem? Pa tko će u takvom stanju raditi oko učvršćenja Staljinove vlasti?

Staljin je sve to uvidio, pa da bi opet osvojio privrženost ruskih širokih slojeva i pokrenuo nove energije u toj općoj potištenosti, nastoji probuditi nove domoljubne težnje. U zadnje se doba neprestano veliča ruski narod kao „prvi među jednakima".

U isto se vrijeme opažaju slobodarskije težnje, koje su imale doći do izražaja u raznim odredbama, a osobito u tobože „najdemokratskijem" ustavu. Ipak one nijesu do-

šle do izražaja u politici, jer su nespojive s diktatorskim policijskim Staljinovim režimom.

Staljinova politika ravne krivulje doživljuje neuspjeh za neuspjehom. Boljševizam gubi od svoje privlačivosti, njegov sjaj potamnjuje, i nitko, tko je nepristran, ne vidi u njemu takav društveni poredak, koji bi bio sposoban da dovede do pobjede. Revolucija najavljena odavna gubi na snazi svog zanosa, ako ne uspije da brzo pokaže očite uspjehe, koji prelaze same početke.

Sa čisto marksističkoga stajališta Trocki je ipak u pravu. Staljinov režim nesamo da nije izvršio svjetsku revoluciju, t. j. oslobođenje radnika, o čemu je sanjao Lenjin, nego se on danas uopće ne zanosi marksističkom socijalnom misijom. Staljin čitavo težište prebacuje na politiku, koliko nutarnju toliko na međunarodnu. Tom se politikom vrlo malo razlikuje Sovjetska Rusija od fašističke Italije ili demokratske Engleske. Staljinu je prije svega do toga, da učvrsti svoju vlast. Nijesu li i poznati procesi priređeni samo zato, da Staljin pokaže svoju moć, da osobito pred svojim neprijateljima pokaže svoju neograničenu vlast? Međutim zar ne dokazuje upravo to ubijanje, da Staljin nije uspio provesti ni najosnovniji poredak u Rusiji? Staljin ne vjeruje nikome. Staljin je zahvaćen duševnom bolešću, koja se zove strah. Iz straha se kod njega rađa mržnja. Mržnja progoni i uvijek traži nove žrtve. Nove žrtve kao kakvi fantomi progone Staljinov duh. Svi ga slave i uzvisuju. Kadgod zaželi, da mu masa iskaže svoje osjećaje, odmah stiže nekoliko milijuna potpisa, koji ga nazivaju „suncem”. Ali netom se razvežu jezici, odmah progovori mržnja. Staljinu dolaze vijesti: taj radnik je rekao ovo, onaj ono... Radek je prigovorio ovo... itd. I Staljina hvata strah. U koncentracionom logoru u Medvjedu nalaze pismo jednog osuđenika Staljinu s ovim riječima: „Izdajice niskog čela, bacam ti u lice svoju lešinu.” U Rusiji postoji i tajna radio-stanica, koja javlja u svijet protuboljševičke vijesti, pa se po tom vidi, kolika mržnja tinja ispod boljševičke površine u ruskom narodu. A ta je mržnja uperena u prvome redu protiv Staljina. On to i te kako osjeća.

Mi smo odavna prestali vjerovati u čovječnost Staljinove vlasti. A danas možemo ozbiljno posumnjati i u snagu i moć njegove vlade. Staljinova pobjeda je nepotpuna, sumnjiva, nesvršena i vrlo, vrlo skupa. To nam potvrđuje i grobna šutnja, koja je nastala u Rusiji iza zadnjeg smaknuća Buharina, Rikova i drugova.

Spomenimo k tome neuspjehe u vanjskoj politici: neuspjeh tako zvane pučke fronte (t. j. sloga komunista s masonima, bezvjercima, kapitalistima) u Francuskoj, slom crvenih u Španjolskoj, sumnjivi neuspjeh u Kini. Sovjetska se Rusija iz straha pred Njemačkom i Japanom utječe pod okrilje Društva Naroda, koje su dotad boljševici nazivali najpogrdnijim imenima. Staljinova revolucionarna Rusija je prisiljena da se brani. A revolucija, koja je prisiljena da se brani, nije više revolucija, jer gubi od svoje uvjerljivosti, privlačivosti i širenja.

Sv. Otac Papa je u svojoj poslanici „Divini Redemptoris” govoreći o strahotama komunizma rekao, da se ne može kazati, „da su takve okrutnosti samo prolazna pojava, koja nužno prati svaku revoluciju..., ne, to su prirodni plodovi sustava, kojemu manjka svako unutarnje obuzdavanje... Ako se iz srca ljudi iščupa i sama misao na Boga, njih strasti nužno tjeraju do najokrutnijega barbarstva.”

Komunizam se ne može ostvariti bez ubijanja. Ali neka nitko ne misli, da se radi samo o ubijanju onih ljudi, koji su neprijatelji komunizma, o ubijanju buržoazije! Ne, radi se zapravo o ubijanju uopće kao sustavu, o ubijanju seljaka, buržoazije, radnika, komunista i nekomunista, svećenika i komunističkih vođa. U ostvarenju „raja na zemlji” treba upotrebiti sva sredstva, i to brzo, jer je život ljudski kratak. Zato se uništavaju životi, pravda i pravo, jer oni i tako nemaju za boljševike nikakve vrijednosti. „Sva naša pravda”, rekao je Lenjin, „i naša jednakost su podčinjene interesima uništenja kapitalizma.” Staljin bi danas rekao „uništenja trockizma”, a Trocki bi rekao „uništenja staljinizma”. Sva trojica imenuju svog protivnika „kapitalist”, a rat i uništenje je svima zajedničko.

Marksizam (komunizam) je po svojoj biti isto, što i nasilje i ubijanje. Staljin je u tom najvjerniji izražaj marksizma. Radi toga milijuni „vjernih” komunista iz Rusije i izvan nje nazivaju ga „ljubljenim spasiteljem”. A Rusiju upravo zato, što je marksistička, prikazuju kao oslobođenje svih zala, kao obećanu zemlju, koja osigurava mir, kruh i slobodu, u jednu riječ: „zemaljski raj”. Staljin ima pravo da bira sredstva k tom cilju: nasilje i ubijanje po miloj volji. Samo dokle?

Napisao O. dr Bonifacije Perović

SADRŽAJ

NASLOVNI LIST FOTOMONTAŽA V. MIROSAVLJEVIĆ